

DE NATIONALISATIE VAN DE CONGOLESE ACTIVA VAN DE UMHK: AFSTOTING EN AFHANKELIJKHEID

- Maïte Van den Borre -

« Pour l'Afrique, l'échec du Congo sera l'échec du continent et l'indépendance économique de notre pays sera l'indépendance économique de toute l'Afrique. »¹ Deze uitspraak werd in een bericht van Radio Kinshasa in januari 1967 uitgezonden naar aanleiding van de nationalisatie van de activa van de *Union Minière du Haut-Katanga* (vanaf nu: UMHK) die zich destijds in Congo bevonden. Het bericht vatte goed het Congolese sentiment omtrent de nationalisatie samen, namelijk dat deze een uiting was van het verlangen naar soevereiniteit en onafhankelijkheid. Ook al was de politieke onafhankelijkheid een realiteit geworden in juni 1960, de economische afhankelijkheid van Congo ten aanzien van de voormalige kolonisator bleef groot. Het streven naar 'dekolonisering' bleef dan ook een belangrijk continuüm in de Congolese politiek. De nationalisatie van de desbetreffende activa van de UMHK, het grootste mijnbouwbedrijf in het land, en derhalve een symbool van de economische exploitatie van het land, is echter nog weinig bestudeerd. De doelstelling van dit artikel is om de nationalisatie te analyseren en de oorzaken en directe gevolgen ervan voor het Congolese onafhankelijkheidsstreven maar ook het Belgische bedrijfsleven beter te begrijpen.

I. Inleiding

De structuur en de werking van de UMHK, het grootste en beruchtste Belgische koloniale bedrijf in Congo, symboliseert als geen ander het verhaal van een kolonie die ook na haar onafhankelijkheid nog sterk vervlochten was met haar ex-metropool. Het bedrijf mengde zich actief in de Katangese secessie (1960-63), maar was vanwege de ontginning en verkoop van kopererts voor de Congolese economie van cruciaal belang.² Bovendien werd het bedrijf gewoon nog, net als voor 1960, vanuit Brussel aangestuurd.³ Mobutu, de toenmalige Congolese president, probeerde in 1966, door middel van bepaalde wetgeving, en in 1967, via de nationalisatie van de Congolese activa van de UMHK, deze vervlechting deels te beëindigen.⁴ In die zin kan het dekolonisatieproces ook gezien worden als een economisch proces terwijl vaak de focus eerder op het politieke aspect van dekolonisatieprocessen ligt. Vele landen werden na de politieke onafhankelijkheid geconfronteerd met het feit dat hun economie door koloniale bedrijven gecontroleerd bleef. De nationalisatie van de activa in Congo door de Congolese staat moet in dit geval gezien worden als een uitdrukking van Congo's soevereiniteit, zeven jaar nadat het land deze soevereiniteit formeel had verkregen. Vele historici bestempelen dit nationalisatieproces bijgevolg als een "breukmoment" of "storm" in Belgo-Congolese relaties.⁵ Ondanks het grote belang van deze gebeurtenis is het thema tot op heden weinig bestudeerd. Door middel van analyse van de rijke formele en informele documentatie, verslagen en briefwisseling in de bedrijfsarchieven van *Union*

Minière (UM) en de *Société Générale de Belgique* (SGB), opgesteld naar aanleiding van het conflict dat zich ontwikkelde tijdens en na de nationalisatie, kan echter wel een beeld geschetst worden van hoe de onderhandelingen verliepen en wat de gevolgen waren op korte termijn voor de relaties tussen ex-kolonie en -metropool. Dit onderzoek heeft bijgevolg als doel de nationalisatie te benaderen als een belangrijke momentopname in de politiek-economische relaties tussen Congo en België. De focus ligt dus voornamelijk op de nationalisatie en de onderhandelingen zelf, waar de gevolgen van de nationalisatie voor de Belgo-Congolese relaties op lange termijn eerder onderwerp zijn voor toekomstig onderzoek.

Met het oog op een beter en ruimer begrip van het proces van economische dekolonisering in Congo na 1960, zullen enerzijds de verschillende aspecten van de nationalisatie aan bod komen, anderzijds zal de focus ook liggen op de onderhandelingen die werden gevoerd na de nationalisatie met als doel het bekomen van een samenwerkingsakkoord. Het was namelijk voor beide partijen van belang om de mijnen draaiende te houden, zelfs in tijden van conflict.⁶ Opmerkelijk genoeg leidde de nationalisering tot een nieuwe samenwerkingsvorm tussen het staatsgeleide bedrijf GECOMIN en de Belgische non-ferro sector. De nationalisatie vormde dus, net als de politieke onafhankelijkheid, zeker een breukpunt in de Congolese geschiedenis maar leidde tegelijk tot een herconfiguratie van de economische afhankelijkheidsrelaties tussen Belgische bedrijven en Congo.

1. Radio Kinshasa, 18.1.1967 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 650).

2. JAN HASAERS, *De belangen van de Belgische privé-sector in Zaïre*, masterscriptie, Universiteit Gent, 1993, 70; JEROEN LAPORTE, "De politieke inmenging van Union Minière in de Congolese onafhankelijkheid", in *Brood & Rozen* 4, 2020, 7.

3. JEROEN LAPORTE, *De politieke strategie van Union Minière du Haut-Katanga tussen 1945 en 1960*, masterscriptie, Universiteit Gent, 2016, 74.

4. WOLF RADMANN, "The nationalization of Zaïre's copper: from Union Minière to Gécamines", in *Africa Today* 25/4, 1978, 35.

5. DAVID GIBBS, "International commercial rivalries & the Zaïrian copper nationalisation of 1967", in *Review of African Political Economy* 24/72, 1997, 179; COLETTE BRAECKMAN, *Congo - Zaïre: La Colonisation, L'Indépendance, Le Régime Mobutu, Et Demain ?* Bruxelles, 1990, 117.

6. Note pour Monsieur Kini, vice-président, administrateur-délégué, 20.1.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424); Gonze à Mobutu, 2.1.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424); Négociations avec le gouvernement de la République Démocratique du Congo. Juin 1966-Décembre 1966, geen dag-datum vermeld (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

Aangezien de UMHK een belangrijke rol speelde in de Belgische dominantie over Congo is het eveneens niet verwonderlijk dat er over dit bedrijf al aardig wat werken zijn verschenen. De literatuur spitst zich voornamelijk toe op de geschiedenis van het bedrijf en haar (Belgische) werknemers.⁷ Het belangrijke overzichtswerk van Brion en Moreau biedt een goed overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen van het bedrijf. De gebeurtenissen van 1967 worden zo gekaderd binnen de langere termijnontwikkeling van het bedrijf, en de impact op de strategie, bedrijfsvoering en consolidering van de Belgische non-ferro sector.⁸ Dit is uiteraard van belang, maar doet tekort aan de nationalisatie als een breukmoment in de postkoloniale geschiedenis en als een momentum van economische dekolonisering in Afrika. Het werk van Jeroen Laporte focust dan weer voornamelijk op de politieke strategie van de UMHK voor de onafhankelijkheid en de politieke inmenging van het bedrijf in die onafhankelijkheid, maar neemt de crisis van 1967 niet in het vizier.⁹

Wat betreft de geschiedenis van Belgische aanwezigheid in Congo en de werking van de UMHK hierin, kan gezegd worden dat vele onderzoekers het jaar 1960 vaak als eindpunt van hun werk kiezen.¹⁰ Dit omdat er nog een grote focus ligt op de officiële verbintenis die Congo en België kenden via het koloniaal systeem. Die focus op het einde van de politieke, officiële verbintenis tussen beide landen in 1960 overschaduwde in de academische wereld gedurende lange tijd de meer informele, economische en culturele banden die nog

lang na de Congolese onafhankelijkheid bleven bestaan. Zo stelt Jan Hasears in zijn werk bijvoorbeeld dat het belang van Congo in de ogen van de UMHK sterk daalde na 1960, iets wat ik in mijn werk betwist.¹¹ Een uitzondering hierop vormt het werk van Guy Vanthemsche, dat zich specifiek toespit op de impact van de relaties met Congo op België. Die relaties zijn in zijn werk zowel historisch alsook politiek, economisch en cultureel van aard en zetten zich ook nog na de onafhankelijkheid voort.¹² Vanthemsche toont aan dat de connecties tussen België en Congo weliswaar uitdoofden, maar dit wel op langere termijn tussen 1960-1980. Een tweede belangrijk werk dat de geschiedenis van postkoloniaal Congo als onderwerp heeft is het werk *Du Congo belge à la République du Congo*, dat de transitie van Congo als kolonie naar Congo als onafhankelijke staat in al haar facetten bestudeert.¹³ Deze werken vormen echter de uitzondering op de regel. Daarbij komt uiteraard ook dat de Belgische staat deed (en doet) uitschijnen dat Congo na 1960 écht volledig onafhankelijk was. De Belgische bemoeienis en controle die na de onafhankelijkheid werd uitgeoefend, werd het liefst op de achtergrond gehouden en blijft tot op vandaag de dag een gevoelig onderwerp voor de Belgische staat.¹⁴

Verder zijn ook de mémoires van Jean-Jacques Saquet van belang voor dit onderzoek. Hierin worden namelijk de nationalisatie van de UMHK en de oprichting van de GECOMIN uitgebreid besproken. Saquet heeft in zijn werk eveneens originele documenten opgenomen waardoor het

7. RENE BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*, Tielt, 2006; JOHN EDWARD HIGGINSON, *The Making of an African Working Class: The Union Minière Du Haut Katanga and the African Mine Workers, 1907-1945*, Ann Arbor, 1981; ROBRECHT DECLERCO, "Red Fever: Natural Resource Companies and the Global Copper Mining Frontier 1890-1939", in SABRINA JOSEPH, (ed.), *Commodity Frontiers and Global Capitalist Expansion: Social, Ecological, and Political Implications from the Nineteenth Century to the Present Day*, London, 2019, 215-53.

8. RENE BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*.

9. JEROEN LAPORTE, *De politieke strategie van Union Minière du Haut-Katanga*.

10. DIRK WATERSCHOOT, *Union Minière du Haut Katanga: ontstaan en arbeidsbeleid tot 1960*, Brussel, 1985; JEROEN LAPORTE, *De politieke strategie van Union Minière du Haut-Katanga*.

11. JAN HASAERS, *De belangen van de Belgische privé-sector in Zaïre*.

12. GUY VANTHEMSCHE, *Belgium and the Congo, 1885-1980*, Cambridge, 2012.

13. MICHEL DUMOULIN, ANNE-SOPHIE GIJS, PIERRE-LUC PLASMAN & CHRISTIAN VAN DE VELDE, (dir.), *Du Congo belge à la République du Congo: 1955-1965*, Bruxelles, 2012.

14. IBRAHIMA BABA KAKÉ & PIERRE KIPRÉ, « Comment la Belgique sous-développa l'ex Congo Belge (Zaïre) », in IBRAHIMA BABA KAKÉ, (dir.), *Conflit Belgo-Zaïrois: fondements historiques, politiques, économiques et culturels*, Paris, 1990, 58.

een geschikte aanvulling vormt op het archiefmateriaal dat in kader van dit onderzoek werd bestudeerd.¹⁵ Wat betreft de verdere evolutie van de UMHK na de nationalisatie kan verwezen worden naar het artikel van Benoit Verhaegen waarin wordt uiteengezet hoe de UMHK evolueerde tot de UM en bleef bestaan als succesvol bedrijf.¹⁶

Het onderzoeksthema moet uiteraard ook gekaderd worden binnen de brede golf aan nationalisaties doorheen het Globale Zuiden, en niet enkel als een Belgisch-Congolese twist.¹⁷ De nationalisatie van de UMHK vond namelijk plaats in een tijdperk gekenmerkt door een groot Afrikaans onafhankelijkheidsstreven en anti-imperialisme, dat zich steeds meer op economisch vlak veruitwendigde.¹⁸ De jaren 1960-70 waren dan ook een periode waarin nieuwe, collectieve, initiatieven om de wereldeconomie te hertekenen in opmars waren, uiteindelijk culminerend in de *New International Economic Order* (1974).¹⁹ Nationaliseringsen zijn dan ook onderdeel van een mondiale geschiedenis, waarbij het Globale Zuiden zelfbewust op de voorgrond treedt op economisch vlak. Vele studies die nationalisaties als onderwerp hebben, focussen zich op één land of één welbepaald bedrijf, zo zijn er al veel werken verschenen over de nationalisatie van koperbedrijven in Zambia en Chili. Opmerkelijk is dat ook deze werken de nationalisaties voornamelijk vanuit een politieke invalshoek belichten.²⁰ Op die manier blijft een belangrijk aspect van het nationalisa-

tieproces, namelijk de hertekening van de relatie tussen het bedrijf en de staat, steeds onderbelicht. Ook heeft de literatuur betrekkelijk weinig te zeggen over de directe gevolgen van nationalisering, zoals de voortgezette samenwerking na de officiële nationalisatie.

Naast een discrepantie in de hoeveelheid literatuur over de koloniale relaties vóór 1960 aan de ene kant en Belgo-Congolese relaties na de onafhankelijkheid aan de andere kant, valt er ook een hiaat te bemerken wat betreft het onderzoek naar de nationalisatie van de UMHK zelf. De nationalisatie van de UMHK en de daarbijkomende onderhandelingen zijn nog nooit in detail bestudeerd, wat zorgt voor een gebrek aan kennis over een sleutelmoment in de Congolese (post)koloniale geschiedenis. De nationalisering had een enorme symbolische en politieke betekenis, in het bestendigen van de Congolese economische onafhankelijkheid, maar het was ook van economisch cruciaal belang: de export van kopererts was voor de Congolese economie noodzakelijk.²¹ In het controleren van de koperindustrie leek dan ook de sleutel naar sociaal-economische vooruitgang te liggen. Vanuit bedrijfshistorisch oogpunt is een analyse van de nationalisering echter noodzakelijk, na de onafhankelijkheid was het voormalige koloniale bedrijf namelijk technisch gezien ook de grootste Belgische 'multinational' in het buitenland. De waarde van het bedrijf in 1966 werd geschat op ongeveer 40 miljard Belgische frank.²²

15. JEAN-JACQUES SAQUET, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Gécamines: mémoires et documents*, Paris, 2001.

16. BENOIT VERHAEGEN, « La Société Générale et l'Union Minière », *La revue nouvelle* 28/11, 1972.

17. Het Globale Zuiden omvat landen in Latijns-Amerika, Azië, Afrika en Oceanië. De term wordt voornamelijk gebruikt om landen buiten Europa en Noord-Amerika aan te duiden met (grotendeels, maar niet allemaal) lagere inkomens.

18. JEAN-PHILIPPE GUNN, "African nationalism from the colonial period to the post-colonial period", in *Social Sciences Studies Journal*, 2018, 2989.

19. MARGOT E. SALOMON, "From NIEO to now and the unfinished story of economic justice", in *The International and Comparative Law Quarterly* 62/1, 2013, 31; De *New International Economic Order* bestond uit een reeks voorstellen die sommige ontwikkelingslanden in 1974 via de Conferentie van de Verenigde Naties inzake Handel en Ontwikkeling hebben gedaan om hun belangen te bevorderen door hun handelsvoorwaarden te verbeteren, de ontwikkelingshulp te verhogen, de tarieven van de ontwikkelde landen te verlagen etc. Het was bedoeld als een herziening van het internationale economische systeem ten gunste van de periferie, ter vervanging van het systeem van Bretton Woods.

20. MARCIA M. BURDETTE, "Nationalization in Zambia: a critique of bargaining theory", in *Canadian Journal of African Studies* 11/3, 1977, 471-96; RONALD T. LIBBY & MICHAEL E. WOAKES, "Nationalization and the Displacement of Development Policy in Zambia", in *African Studies Review* 23/1, 1980, 33-50; C. FORTIN, "Law and Economic Coercion as Instruments of International Control: the Nationalisation of Chilean Copper", in JULIO FAUNDEZ & SOL PICCIOTTO, (eds.), *The nationalisation of multinationals in peripheral economies*, London, 1978.

21. JEROEN LAPORTE, "De politieke inmenging van Union Minière in de Congolese onafhankelijkheid", 7.

22. WOLF RADMANN, "The nationalization of Zaire's copper", 38.

Een beter begrip van de nationalisatie is bijgevolg belangrijk om de relaties tussen Congo en België, zowel in het verleden als vandaag, te begrijpen.

Dit onderzoek maakt gebruik van gearcheerde documentatie over de onderhandelingen en de nasleep ervan uit de bedrijfsarchieven van de UMHK, Umicore en de SGB. Binnen die groep documenten vallen zowel officiële documenten die zijn opgesteld voor externe distributie alsook officieuze documenten die meer intern circuleerden. Met officieel worden de geregistreerde en vaak publiek gemaakt contracten en berichtgeving bedoeld. Met het officieuze is het echter mogelijk een beter begrip te krijgen van de moeilijkheden, spanningen, gevolgen en strategieën die beide partijen hanteerden. De informele documentatie, veelal bestaande uit correspondentie tussen leidinggevendenden over de nationalisatie, is van groot belang voor de waarde van dit onderzoek. Deze bronnen maken het namelijk mogelijk om naast de uiteenzetting van het officiële onderhandelingsproces, ook aan te tonen wat er zich juist achter de schermen afspeelde. Uit het onderzoek blijkt dan ook dat er een discrepantie bestond tussen de houding die door beide partijen werd aangenomen in de officiële documentatie enerzijds en de documentatie die werd opgesteld in de vorm van informele briefwisseling of telegrammen anderzijds. Op die manier was het mogelijk een kritisch beeld te vormen van hoe deze onderhandelingen nu werkelijk verliepen en hoe beide partijen zich positioneerden ten opzichte van de ander.

Desondanks is het zo dat het niet mogelijk is om enkel en alleen aan de hand van de geraadpleegde archieven ook het Congolese perspectief volledig te kunnen reconstrueren. De documentatie vertrekt voornamelijk vanuit een Belgisch perspectief. Desalniettemin bevatten de archieven specifieke documenten zoals briefwisseling tussen de UMHK en bepaalde Congolese ministers, fragmenten van radio-uitzendingen, Congolese krantenartikels etc.

die het mogelijk maken toch een blik te werpen op dit Congolese perspectief. De bronnen leggen dus zeker bepaalde limieten op maar sommige fragmenten, samen met de geraadpleegde literatuur, laten toe een beeld te krijgen van het Congolese perspectief, al is deze verre van volledig.

Overigens moet er rekening worden gehouden met het feit dat de kans bestaat dat het archiefmateriaal niet alle relevante documentatie bevat vanwege een mogelijke zuivering voor overdracht aan het Algemeen Rijksarchief. Zo werden de bedrijfsarchieven van de UM pas laat vrijgegeven aangezien ze compromitterend materiaal bevatten en zijn er volgens het Algemeen Rijksarchief toch een paar documenten verwijderd.²³ Een kritische omgang met het archiefmateriaal was dus noodzakelijk, aangezien het mogelijk is dat bepaalde documenten niet opgenomen zijn in het archief. Tenslotte is het zo dat sommige uitwisselingen nooit zijn gedocumenteerd, ook dat is iets waar rekening mee moet worden gehouden.

II. De Union Minière du Haut-Katanga : een rijke geschiedenis

De Union Minière du Haut-Katanga was met voorsprong het bekendste, belangrijkste en meest succesvolle Belgische koloniale bedrijf in Congo. Ze werd in 1906 opgericht als een overeenkomst tussen de houders van de concessierechten op de koperafzettingen in Katanga, de ontdekkers van die afzettingen en geldschietters.²⁴ Belangrijk is de grote rol die *Tanganyika Concessions Limited* (TCL), een Brits mijn- en spoorwegbedrijf, speelde in de beginjaren na de oprichting van de UMHK. Zo bestond de eerste raad van bestuur uit vijf Britse bestuurders van TCL en vijf Belgen, en bedroeg de participatie van TCL in de winst van de UMHK uit 45%.²⁵ Pas na een meerderheidswissel in 1921 zou er sprake zijn van een grotere Belgische rol binnen de UMHK, wat deze

23. RENÉ BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, "Inventaire des archives du Groupe Union Minière: 1904-1987, Deuxième Série," in *Archives Générales du Royaume 2 Dépôt Joseph Cuvelier inventaires 31*, 2016, 17.

24. RENÉ BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*, 75.

25. *Idem*, 76.

laatste officieel tot één van de componenten van de zogenaamde koloniale drievuldigheid tussen staat, kerk en het bedrijfsleven maakte.²⁶ Vanaf het jaar 1915 slaagde het bedrijf erin enorme winsten te genereren door middel van de koperproductie en -verwerking.²⁷ Een belangrijke periode in de geschiedenis van de UMHK waren de jaren 30 en de Tweede Wereldoorlog. Het bedrijf ontgon namelijk de grondstoffen die onontbeerlijk waren voor de geallieerde oorlogsinspanning. Een onverwacht neveneffect hiervan was dat de UMHK als het ware werd opgemerkt door de Amerikanen. Deze laatsten waren van mening dat de grondstoffen aanwezig in Katanga ter beschikking van “de gehele mensheid gesteld moesten worden”.²⁸ Uiteraard wilden de Amerikanen voornamelijk zelf gebruik kunnen maken van de grondstoffen, de idee dat deze de hele wereld van nut zouden moeten zijn maakte eerder deel uit van de Amerikaanse ideologische propaganda. De interesse in Congo werd vervolgens verder versterkt door het feit dat de UMHK beschikte over grote hoeveelheden van de strategisch waardevolle grondstof uranium, deze kon namelijk gebruikt worden voor de productie van onder andere nucleaire wapens.²⁹ Wetenschappers, waaronder ook Einstein, richtten uiteindelijk zelfs een brief naar de toenmalige president van de Verenigde Staten (VS), Roosevelt, waarin ze deze laatste op de hoogte brachten van het belang van Congolees uranium voor de ontwikkeling van wapens.³⁰ Dit bracht Roosevelt ertoe de *Advisory Committee on Uranium* op te richten die in juni 1940 besloot contact op te nemen met de UMHK om een constante toevoer van deze grondstof naar de VS te verzekeren.³¹ Dit veroor-

zaakte volgens Susan Williams een soort race om uranium tussen Nazi-Duitsland en de Verenigde Staten waarbij de Amerikanen koste wat kost een atoombom wilden ontwikkelen. Daarbij komt dat de Amerikanen ook wilden voorkomen dat Duitsland onder leiding van Hitler de mogelijkheid had een atoombom te maken.³² Dit idee werd voortgezet gedurende de Koude Oorlog waarin nucleaire wapens een cruciale rol speelden. Onder andere de aanwezigheid van uranium zorgde ervoor dat de jaren 1950 een gouden periode waren voor de UMHK dat uranium dolf.³³

Belangrijk in de context van de latere Koude Oorlog is het feit dat de UMHK al sinds het interbellum verschillende anticommunistische bewegingen had gesteund.³⁴ Naast deze steun vanuit het bedrijf zelf was het ook zo dat bepaalde leidinggevenden in de UMHK sterke anticommunistische gevoelens hadden. In 1946, bijvoorbeeld, was Herman Robiliart directeur van het bedrijf en tevens actief lid van de *Centre International de Lutte Active Contre le Communisme* (CILACC), een internationaal centrum dat een actieve strijd voerde tegen het communisme.³⁵ Hij bouwde parallel aan de private anticommunistische inlichtingendienst Milpol, die werd gefinancierd door de SGB, een netwerk in Congo op, genaamd *Crocodile*, dat oorspronkelijk alleen aan Robiliart zou rapporteren maar later eveneens zou samenwerken met de officiële autoriteiten in Belgisch Congo.³⁶ Dit netwerk voerde ook interne controle uit op de UMHK om personen te identificeren die mogelijk sympathie koesterden voor het communisme.³⁷ Hieruit blijkt dus dat het bedrijf en een aantal van haar leiding-

26. JEROEN LAPORTE, *De politieke strategie van Union Minière du Haut-Katanga*, 59; JEAN-PHILIPPE PEEMANS, “Imperial hangovers: Belgium – the economics of decolonization”, in *Journal of Contemporary History* 15/2, 1980, 262; RENE BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*, 112.

27. RENE BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*, 95.

28. *Idem*, 231.

29. SUSAN WILLIAMS, *Spies in the Congo: the race for the ore that built the atomic bomb*, London, 2016, 2.

30. JONATHAN E. HELMREICH, *United States relations with Belgium and the Congo, 1940-1960*, Newark, 1998, 43.

31. *Idem*, 43; JACQUES VERLINDEN, *A propos de l’uranium congolais*, Brussel, 1991, 79.

32. SUSAN WILLIAMS, *Spies in the Congo*, 2.

33. JEROEN LAPORTE, *De politieke strategie van Union Minière du Haut-Katanga*, 65.

34. *Idem*, 107.

35. ANNE-SOPHIE GIJS, *Le pouvoir de l’absent: les avatars de l’anticommunisme au Congo (1920-1961)*, Bruxelles, 2016, 238.

36. *Idem*, 244.

37. *Idem*, 244-45.

geveden op hun hoede waren voor de groeiende invloed van het communisme, dit komt ook terug in de latere onderhandelingen naar aanleiding van de nationalisatie zelf.

Vervolgens is inzicht in de aandeelhouderstructuur van de UMHK belangrijk om haar werking en macht te begrijpen. Voor 1960 had het bedrijf vier aandeelhouders. De grootste aandeelhouder was het *Comité Spécial du Katanga* (CSK), deze was bevoegd tot de exploitatie van alle Katangese gronden en bezat 55,92% van de aandelen. Belangrijk hier is dat Belgisch Congo de meerderheid van de aandelen in CSK in handen had, maar liefst 2/3, terwijl de resterende 1/3 in handen was van de *Compagnie du Katanga* (CK). Deze laatste was een dochtermaatschappij van de *Compagnie du Congo pour le Commerce et l'Industrie* (CCCI), dat op haar beurt een dochterholding was van de SGB.³⁸ De CK was concessiemaatschappij dat betrokken was bij de oprichting van het CSK en exploitatierechten bezat voor mijnbouw in Katanga.³⁹ Vervolgens had ook TCL na een meerderheidswissel 31,65% van de UMHK in handen. In het jaar 1949 verwierven de Amerikanen een participatie in dit Brits bedrijf, waardoor ook zij een invloed konden uitoefenen op de UMHK.⁴⁰ De derde belangrijke aandeelhouder was de SGB, die 10,86% bezat, en tenslotte had ook de CK 1,56% van de aandelen in bezit. Belangrijk om te onthouden is dat hoewel TCL een groot aandeel in de UMHK had, de Belgen steeds een overhand behielden via hun rol in de andere aandeelhouders.⁴¹ Bovendien was het zo dat in de statuten bij de oprichting van de UMHK werd vastgelegd dat de helft van de medewerkers van het bedrijf de Belgische nationaliteit moest hebben, dat het materiaal voor de ontginning voor tenminste 60%

in België moest worden besteld en dat tenminste de helft van de mijnbouwproducten naar België zouden worden verscheept.⁴² Dit toont duidelijk de grote rol die België speelde, aan.

In 1960 echter, in het kader van de nakende onafhankelijkheid, werden twee rondetafelconferenties gehouden door een commissie samengesteld uit vertegenwoordigers van de Raad van Ministers, de publieke en semi-publieke sector, werkgevers, vakbonden en het Congolese volk.⁴³ De tweede rondetafelconferentie was economisch van aard en werd eveneens bijgewoond door vertegenwoordigers van de privé-sector die wilden verhinderen dat hun belangen geschaad zouden worden. Op die conferentie werd onder andere de ontbinding van het CSK besproken.⁴⁴ Op 24 juni 1960, een paar weken na de afloop van de conferentie, werd uiteindelijk de conventie die het CSK in het leven had geroepen teniet verklaard en besloten haar portefeuille te verdelen.⁴⁵ Drie dagen later werd deze beslissing officieel bekrachtigd door middel van een koninklijk decreet.⁴⁶ Deze actie werd ondernomen uit vrees voor de mogelijke controle die de Congolese regering zou kunnen uitoefenen op het CSK als de koloniale portefeuille aan de staat zou worden overgedragen. Als het CSK zou blijven bestaan, zou Congo op basis van de overeenkomsten van de economische rondetafelconferentie aanzienlijke invloed en controle gehad hebben over het CSK en de bedrijven waarin ze een belang had.⁴⁷ Deze ontbinding leidde samen met geschillen tussen beide partijen over de staatsschuld van de voormalige kolonie, haar portefeuille en de schadeloosstelling die België van Congo eiste, tot een geschil dat bekend staat als de *contentieux*. Dit was een periode van conflict dat slechts in het jaar 1965 zou worden beslecht.

38. FRANS BUELENS, *Congo 1885-1960*, Berchem, 2007, 107; *Idem*, 168.

39. RENE BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*, 65.

40. RENE BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*, 260.

41. *Idem*, 75.

42. *Idem*, 74.

43. F. DE VOGHEL, « La table ronde économique 1960 », in *Congo, 1955-1960 : recueil d'études*, Bruxelles, 1992, 233.

44. PIERRE RYCKMANS, « Les dissolutions successives du Comité Spécial du Katanga, » in *Études Congolaises* 8/60, 1965, 10.

45. PIERRE RYCKMANS, « Les dissolutions successives du Comité Spécial du Katanga, » 13.

46. *Idem*, 13-14.

47. JEAN-LOUIS MOREAU, « De la décolonisation à la zaïrianisation », in MICHEL DUMOULIN, ANNE-SOPHIE GIJS, PIERRE-LUC PLASMAN & CHRISTIAN VAN DE VELDE, (dir.), *Du Congo belge à la République du Congo : 1955-1965*, Bruxelles, 2012, 168.

Uiteindelijk was het resultaat van deze *contentieux* dat de koloniale portefeuille werd afgestaan aan Congo mits een bijzonder akkoord rond de koloniale schuld.⁴⁸ Maar liefst 2/3 van deze portefeuille zou naar de nieuwe Congolese staat gaan, de rest ging naar de CK. De verdeling van de aandelen in de UMHK na deze conferentie was dus als volgt: de Congolese staat als grootste aandeelhouder had 40,36% in handen, TCL 31,75%, SGB 10,86% en de CK 17,13%. Het merendeel van de aandelen bleef dus in niet-Congolese handen. De Congolezen ervaarden de ontbinding van het CSK dan ook als een manier van de UMHK en België om hun dominantie op economisch vlak te behouden na de officiële onafhankelijkheid. Dit gevoel werd nogmaals versterkt door het feit dat de CK deel uitmaakte van de CCCI en dus indirect van de groep van de SGB, en door de dichte relaties tussen TCL en België.⁴⁹ Bovendien was het zo dat Congo afstand had gedaan van bepaalde aandelen van het CSK in de UMHK waar het recht op had volgens het Congolese decreet van november 1964 dat het CSK onder Congolese wetgeving ontbond. Congo had in principe recht op 315.675 volledige aandelen in de UMHK, maar er werd besloten om slechts 225.000 aandelen te behouden. Daarnaast heeft Congo ook afstand gedaan van 143.000 aandelen in de CK, waar het aanspraak op kon maken.⁵⁰ Dit alles leidde ertoe dat de Congolezen zich bedrogen voelden door de uiteindelijke ontbinding van het CSK.

Via de winsten die de UMHK boekte, vergaarde ook de koloniale staat rijkdom. De koloniale staat was namelijk aandeelhouder in de UMHK via het CSK waardoor zij dividenden in ontvangst nam, in het jaar 1955 bijvoorbeeld bedroegen die dividenden 463 miljoen frank. Verder moest de UMHK

als bedrijf ook belastingen en opbrengsten van uitvoerrechten betalen aan de staat. Samen liepen deze in 1955 op tot 2874 miljoen frank. Daarbovenop was de UMHK ook nog een speciale heffing verschuldigd aan het CSK, waarvan 125 miljoen naar de koloniale staat ging. Zo betaalde de UMHK de koloniale staat in het jaar 1955 maar liefst 3462 miljoen frank.⁵¹ In totaal ging ongeveer 70% van de opbrengsten van de UMHK naar de koloniale staat. Dit betekent dat de winsten uit het mijnbouwbedrijf belangrijk waren voor de instandhouding van het koloniale machtsapparaat en de verwezenlijking van haar beleid. Naast grote economische macht speelde het bedrijf ook een duidelijke politieke rol in de Belgische kolonie en dit voornamelijk in de regio waar zij actief was, namelijk Katanga. Zo hield ze zich allesbehalve afzijdig gedurende de beruchte Congocrisis en steunde ze actief de Katangese secessie onder leiding van Moïse Tshombe (1960).⁵² De UMHK werd dan ook vaak bestempeld als 'een staat in een staat'.⁵³

Tenslotte is inzicht in de arbeidsverdeling van de UMHK belangrijk om de onderhandelingen rond de nationalisatie te kunnen kaderen. Tijdens de koloniale periode was het zo dat alle hogere functies werden ingenomen door blanke Europeanen, terwijl Afrikanen voornamelijk de lagere functies innamen en de rol van arbeider vervulden. De UMHK bood haar arbeiders wel onderwijs aan, maar dit bleef lange tijd beperkt tot lager onderwijs waardoor Afrikaanse arbeiders niet de nodige kennis konden vergaren om hogere functies, zoals die van ingenieur, te bereiken. In het jaarboek van het bedrijf werd eveneens tot 1958 een onderverdeling gemaakt tussen het Europese personeel, dat bestond uit het kaderpersoneel en

48. JEROEN LAPORTE, *De politieke strategie van Union Minière du Haut-Katanga*, 43; Congo zou de oude binnenlandse schuld op zich nemen, België de oude buitenlandse schuld en een speciaal fonds (Belgisch-Congolees Fonds voor Delging en Beheer) werd opgericht om de buitenlandse schuld zonder staatswaarborg te beheren.

49. FRANS BUELENS, *Congo 1885-1960*, 56; JEROEN LAPORTE *Het bedrijfsmanagement van Union Minière du Haut-katanga in tijden van dekolonisatie (1955-1966)*, masterscriptie, Universiteit Gent, 2017, 39-40.

50. Centre de recherche et d'information socio-politiques, « Le contentieux Belgo-Congolais », *Courrier Hebdomadaire* 15/283, 1965, 14; WOLF RADMANN, "The nationalization of Zaire's copper", 33.

51. RENE BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*, 267.

52. JAN HASAERS, *De belangen van de Belgische privé-sector in Zaïre*, 70.

53. JEROEN LAPORTE, *De politieke strategie van Union Minière du Haut-Katanga*, 11.

dus de hogere functies omvatte, en het Congolese personeel dat bestond uit de arbeiders.⁵⁴ Jean-Jacques Saquet, de directeur van Union Minière in Jadotville ten tijde van de nationalisatie, vertelde in zijn mémoires bijvoorbeeld dat er amper inspanning was gedaan doorheen de jaren om de kaders van het bedrijf te Afrikaniseren.⁵⁵ Verandering kwam pas in het jaar 1959 wanneer de doorstroom van Congolezen naar deze hogere functies werd besproken. Met de nakende Congolese onafhankelijkheid in zicht probeerde de UMHK een versnelde Afrikanisering van het kaderpersoneel door te voeren, onder andere door opleidingen te organiseren voor kandidaat-managers. Deze Afrikanisering zette zich door tot het jaar 1963 wanneer het aandeel Afrikaanse bestuurders ten opzichte van de Europese stagneerde doordat het bedrijf had beslist toch opnieuw meer Europeanen aan te werven.⁵⁶ In het jaar van de nationalisatie was er bijgevolg nog steeds sprake van een gebrekkige Afrikanisering en een onevenwicht tussen het aantal Europeanen en Afrikanen in kaderfuncties.

III. Voorafgaand aan de nationalisatie

Nationalisme & antikolonialisme : twee pijlers van Mobutu's beleid

In het jaar 1967 kwam een einde aan de onbetwiste macht van het bedrijf met de beslissing van de Congolese president Joseph-Désiré Mobutu om de Congolese activa van de UMHK te nationaliseren. Die keuze kwam voort uit het antikolonialisme dat eigen was aan Mobutu's beleidsplannen. Ook het nationalistische gedachtegoed dat ten tijde van Mobutu's tweede staatsgreep in 1965 circuleerde op het Afrikaanse continent speelde een rol in de beslissingen die de staatsleider de komende

jaren zou nemen. Zijn machtsovername vond namelijk plaats binnen een periode waarin leiders doorheen het Globale Zuiden hun onafhankelijkheid ten opzichte van de voormalig koloniserende landen in de verf zetten door zich nationalistisch op te stellen.⁵⁷

Mobutu speelde actief in op de opkomende nationalistische gevoelens in verschillende delen van het Afrikaanse continent, waaronder Congo. Hij stimuleerde het nationale bewustzijn onder de Congolese bevolking door een beleid van economische onafhankelijkheid en antikolonialisme te voeren. De rode draad doorheen dit beleid was het manifest van N'sele dat de officiële politieke en ideologische standpunten van de *Mouvement Populaire de la Révolution* (MPR), de partij die Mobutu had gecreëerd, uiteenzette. Daarin werd verklaard dat nationalisme de hoeksteen van het beleid van de MPR zou vormen.⁵⁸ Dit manifest verkondigde het volgende :

« Nationalisme, répartition équitable du revenu national et indépendance économique à l'intérieur, politique de regroupement africain et neutralisme positif, en ce qui concerne l'extérieur, telles sont les principales options du MPR (*Mouvement Populaire de la Révolution*) contenues dans son manifeste rendu public samedi dernier à N'sele, localité située à environ 75 kilomètres de Kinshasa. »⁵⁹

Het manifest benadrukte sterk het belang van economische onafhankelijkheid, wat volgens de MPR het centrale doel van de gehele natie moest zijn.⁶⁰ Vervolgens werd ook de nood aan volledige en effectieve onafhankelijkheid in de verf gezet.⁶¹ Mobutu zelf verkondigde dan ook meermaals dat hij niet enkel zou streven naar een heropleving maar ook naar een heruitvinding van Congo waar-

54. JEROEN LAPORTE, *Het bedrijfsmanagement van Union Minière du Haut-katanga*, 89.

55. JEAN-JACQUES SAQUET, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Cécamines*, 194; RENE BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*, 332.

56. JEROEN LAPORTE *Het bedrijfsmanagement van Union Minière du Haut-katanga*, 91.

57. JEAN-PHILIPPE GUNN, "African nationalism from the colonial period to the post-colonial period", 2993.

58. CRAWFORD YOUNG & THOMAS TURNER, *The rise and decline of the Zairian state*, Madison (Wisconsin), 1985, 209.

59. « Manifeste du Mouvement Populaire de la Révolution "M.P.R." » in *Études Congolaises* 10/85, 1967, 66.

60. *Idem*, 70.

61. *Idem*, 66.

bij de oude koloniale structuren verworpen zouden worden.⁶² Dit zou begin jaren 1970 echter uitmonden in de radicale politiek van zaïrisatie.

Het anti-imperialisme en antikolonialisme van Mobutu waren duidelijk geïnspireerd op Afrikaanse denkers en politici zoals Nkrumah, de Ghanese president. Centraal in de gedachtegang van de Afrikaanse nationalistes was de idee dat politieke en economische onafhankelijkheid met elkaar vervlochten waren, en dat neokolonialisme een nieuwe vorm van imperialisme betekende voor menige Afrikaanse landen.⁶³ Antikoloniale ideeën verspreidden zich in de jaren 60 en 70 als een lopend vuurtje over het Globale Zuiden. Toch moeten we dit nationalisme en anti-kolonialisme nuanceren; Mobutu werd nog steeds sterk beïnvloed door het Westen.⁶⁴ Al bij al is het duidelijk dat de desbetreffende nationalisatie niet ontstond in een internationaal vacuüm. Andere landen die over aanzienlijke reserves grondstoffen beschikten en beïnvloed waren door een antikoloniale ideologie voerden evenzeer nationalisaties door of kregen te maken met dezelfde moeilijkheden die optraden bij de nationalisatie in Congo.

De aanloop naar de nationalisatie

Voorafgaand aan de nationalisatie zelf werden al een aantal concrete veranderingen in werking gesteld om de macht van de UMHK en andere koloniale bedrijven te beperken. De *loi Bakajika*, de monetaire hervorming (1967) en de wet op de hoofdzetel van bedrijven waren drie belangrijke

veranderingen die een invloed hebben uitgeoefend op de toenmalige Belgo-Congolese relaties en het latere nationalisatieproces. De eerste, de wet Bakajika, ging van kracht in 1966 en stipuleerde dat de Congolese staat de bezitsrechten in handen had van haar gehele nationale domein en over volledige soevereiniteit beschikte wat betrof de toewijzing van grond, bosbeheer en mijnbouwrechten.⁶⁵ De bedoeling hiervan was om de macht van de buitenlandse elite te breken.⁶⁶ Deze wet was bijgevolg een manier van de Congolese staat om zijn soevereiniteit als land in de verf te zetten. Ze was bijgevolg van enorm groot belang voor de relatie tussen de bedrijven die in handen waren van voormalige kolonisten en de Congolese staat. Ze verplichtte de UMHK om een nieuwe concessie-aanvraag in te dienen, wat de oorzaak vormde van veel onzekerheid.⁶⁷ Het gevolg was dan ook dat vele contracten heronderhandeld werden en dat sommige bedrijven zelfs genationaliseerd werden.⁶⁸ De Congolese regering bleef echter beweren dat de wet eenvoudigweg een formaliteit was. Keer op keer werd benadrukt dat het hoofddoel van deze wet was om te beklemtonen dat alleen de staat het exclusieve recht had concessies te verlenen.⁶⁹ Het toepassingsgebied van de wet werd met andere woorden miniem voorgesteld, uit angst voor de reactie van mogelijke buitenlandse investeerders, wat eveneens aantoont dat het land nog bijzonder afhankelijk was van deze laatste.⁷⁰

Een tweede belangrijke hervorming in het jaar voorafgaand aan de nationalisatie was de wetgeving over de hoofdzetel van bedrijven. Op 28 mei 1966 vaardigde het Congolese parlement een wet uit

62. ISIDORE NDAYWEL È NZIEM, *Histoire du Zaïre : De L'héritage ancien à L'âge contemporain*, Louvain-la-Neuve, 1997, 716.

63. KWAME NKUMAH, *Neo-colonialism : the last stage of imperialism*, London, 1965, IX.

64. JEROEN LAPORTE, *De politieke strategie van Union Minière du Haut-Katanga*, 34.

65. « Ordonnance-loi n°66-343 du 7 juin 1966 assurant à la République Démocratique du Congo la plénitude de ses droits de propriété sur son domaine et la pleine souveraineté dans la concession des droits fonciers, forestiers et miniers sur toute l'étendue de son territoire », *Moniteur Congolais* 15, 15.8.1966.

66. ISIDORE NDAYWEL È NZIEM, *Histoire du Zaïre*, 718.

67. Note destiné au ministre belge des Affaires étrangères, 18.7.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

68. ANDRÉ HUYBRECHTS & DANIEL VAN DER STEEN, « L'économie : structures, évolution, perspectives », in JACQUES VERLINDEN, (dir.), *Du Congo au Zaïre 1960-1980*, Bruxelles, 1980, 255.

69. Négociations avec le gouvernement de la République Démocratique du Congo. Juin 1966-Décembre 1966, geen dag-datum vermeld (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

70. Négociations avec le gouvernement de la République Démocratique du Congo. Juin 1966-Décembre 1966, geen dag-datum vermeld.

die stipuleerde dat elk bedrijf dat zijn hoofdactiviteit beoefende op het Congolese grondgebied, zijn hoofdzetel moest verplaatsen naar Congo.⁷¹ Deze wetgeving sloot uiteraard naadloos aan bij Mobutu's nationalistisch beleid. Ze vormde, samen met de wet Bakajika, de bron van de problematiek tussen de UMHK en de Congolese staat. Zo liet de Congolese regering meermaals vallen, zelfs in officiële documentatie, dat zij enkel en alleen was overgegaan tot de nationalisatie van de Congolese activa van het bedrijf in 1967 omdat de Belgen geweigerd hadden de wetten van 1966 na te leven.⁷²

Waarom werden deze wetten afgekondigd als de Congolese regering kon meegenieten van de winst van de UMHK via haar aandelen in het bedrijf en via taxatie? Die vraag wordt in het bestudeerde bronnenmateriaal beantwoord door de Congolese staat zelf, alsook door de Belgische bestuurders. De Congolese staat wou enerzijds de nationale welvaart verbeteren door de fouten recht te zetten die de kolonistoren volgens hem waren begaan op vlak van grondbeheer.⁷³ Anderzijds wou hij zijn spierballen laten rollen ten opzichte van zijn voormalig kolonistator. De Belgen waren er op hun beurt van overtuigd dat deze twee wetten hun wortels hadden in het groeiend Congolese nationalisme en in de wil van dit volk om zijn onafhankelijkheid van hun voormalige kolonistator te bevestigen.⁷⁴ De UMHK voelde zich echter bijzonder gevisieerd door deze wetgeving, hoewel ze van toepassing

was op alle bedrijven op het Congolese grondgebied. Het lijkt echter overdreven om te beweren dat beide wetten specifiek waren opgesteld om de UMHK te benadelen. Tijdens de gesprekken benadrukte de delegatie van het mijnbouwbedrijf herhaaldelijk dat deze maatregelen illegaal waren omdat het bedrijf een concessie had verkregen tot en met het jaar 1990. Eveneens beklemtoonden ze dat ze alleen wilden samenwerken met de Congolese staat omdat ze baat hadden bij een voortzetting van de productie. Bovendien waren de leidinggevenden van het bedrijf ervan overtuigd dat de voorstellen die zij naar voren schoven steeds bijzonder bescheiden waren.⁷⁵

De wet Bakajika veroorzaakte uiteindelijk tal van economische conflicten tussen Congo en België die maar liefst tot 1990 aansleepten. De wet was in theorie vrij simpel en duidelijk opgesteld maar de toepassing ervan werd bemoeilijkt door een aantal cruciale factoren.⁷⁶ Een van die factoren bestond uit het feit dat er geen ervaren autochtone economische klasse bestond in Congo. Grote bedrijven en corporaties, en hun kaders, waren steeds in handen van speciaal hiervoor opgeleide buitenlanders gebleven.⁷⁷ Het gebrek aan hoogopgeleide technische deskundigen versterkte de afhankelijkheid van het buitenland, daar de meeste technici uit andere landen werden gerekruteerd.⁷⁸ Dit was dan ook een van de onderwerpen waar gedurende de onderhandelingsprocessen veel aandacht aan werd besteed. De wet

71. Verslagen uitgebracht op de Algemene Vergadering van 25 mei 1967 door de raad van beheer, het college van commissarissen en de commissaris-revisor, 25.05.1967 (ARA2, *Archief Umicore*, nr. 208).

72. Memorandum : conflit entre le UMHK et la RDC, 28.2.1967 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 650); Memorandum : conflit entre le UMHK et la RDC, 10.1.1967 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 650); Troisième projet de convention avec la RDC, préalable à la constitution de le UMC, 22.8.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424); Telegram from the British Embassy to the Foreign Office, 24.12.1966 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 650).

73. Négociations avec le gouvernement de la République Démocratique du Congo. Juin 1966-Décembre 1966, geen dag-datum vermeld.

74. Note de la délégation congolaise en réponse à la note de la délégation de l'Union Minière du Haut-Katanga du 23.10.1966, 24.10.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

75. Négociations avec le gouvernement de la République Démocratique du Congo. Juin 1966-Décembre 1966, s.d.

76. ISIDORE NDAYWEL È NZIEM, *Histoire du Zaïre*, 716.

77. Een bedrijf is een partnerschap tussen meerdere rechtspersonen. Een corporatie, anderzijds, is een rechtspersoon opgericht door meerdere personen of organisatie. Corporaties zijn eigendom van hun aandeelhouders maar de financiën van deze aandeelhouders zijn gescheiden van de financiën van de corporatie zelf. (ANTON MIGLO, *Capital structure in the modern world*, New York, 2016, 135).

78. Zaïre Komitee Kritak, *Zaïre: ketens van koper*, Leuven, 1977, 61.

Bakajika was bijgevolg te overhaast uitgevaardigd zonder dat er een kader was ontworpen om de toepassing ervan in goede banen te leiden.⁷⁹

De derde economische maatregel, de monetaire hervorming, hield een devaluatie van de Congolese munt in. Die devaluatie was verantwoordelijk voor een daling in de waarde van de reële salarissen, een stijging in de waarde van geïmporteerde producten en vormde een stimulans voor de exportgerichte bedrijven.⁸⁰ Kortom: de devaluatie draaide negatief uit voor de Congolese bevolking maar was een welgekomen gift voor bepaalde bedrijven die voornamelijk in buitenlandse handen waren. De staat profiteerde hier mee van; hoe meer winst buitenlandse bedrijven maakten, hoe groter de fiscale opbrengst voor de Congolese staat.⁸¹ Daardoor kwam deze laatste in een sterkere positie ten opzichte van de economische sectoren waarin buitenlanders actief waren. Door de muntdevaluatie slaagde de Congolese staat er met andere woorden in wat terrein terug te winnen van de grote corporaties, zoals de UMHK, en andere grote bedrijven.

Naar aanleiding van deze politieke en economische beslissingen werden onderhandelingen opgestart tussen de UMHK enerzijds en de Congolese regering anderzijds. Die onderhandelingen leidden echter niet tot een compromis: de Congolese delegatie eiste dat de maatschappelijke zetel van de UMHK voor 31 december 1966 naar Congo zou worden overgebracht in overeenstemming met de wet op de hoofdzetel van bedrijven. Indien de UMHK hier niet op zou ingaan, zou zij uit het Congolese handelsregister geschrapt worden, zouden

haar installaties ingenomen worden en zou het haar verboden worden de Congolese grond verder te exploiteren.⁸² Kortom, de Democratische Republiek Congo (DRC) beëindigde unilateraal de onderhandelingen met de UMHK. Hier maakte de Congolese staat ook duidelijk gebruik van hetgeen dat zijn onderhandelingspositie zo sterk maakt, namelijk de fysieke locatie van de grondstoffen.

De DRC ging uiteindelijk zo ver de UMHK te ont-eigenen van al haar Congolese concessies op 31 december 1966.⁸³ Ondanks het feit dat de Congolese staat het woord 'nationalisatie' niet in de mond nam, kwam het hier de facto wel op neer. Die nationalisatie werd actief ondersteund en toegejuicht door andere Afrikaanse landen.⁸⁴ Zo werd er op de top van Oost en Centraal Afrikaanse staten in Kinshasa in februari 1967 een gezamenlijke verklaring getekend waarin Congo, Zambia, Tanzania en Congo Brazzaville onderlinge steun en solidariteit uitspraken. In diezelfde verklaring werd ook complete steun voor Mobutu en zijn regering in het dispuut met de UMHK beloofd.⁸⁵ Dit is niet onbelangrijk. In de koperindustrie was het de eerste grote nationalisatie, nog ruim voor die in Zambia (1969) en Chili (1971).⁸⁶ De staat besloot een nieuw Congolees mijnbouwbedrijf op te richten om de UMHK te vervangen. Het grote verschil tussen de UMHK en het Congolese bedrijf zou zijn dat de zetel van deze laatste zich enkel en alleen binnen de Congolese grenzen zou kunnen bevinden. Deze beslissing had uiteraard een belangrijke symbolische waarde. Hiermee wilde de Congolese staat het signaal uitsturen dat de Congolese bevolking vanaf nu de controle zou hebben over zijn eigen minerale bodemschatten.

79. ISIDORE NDAYWEL É NZIEM, *Histoire du Zaïre*, 718.

80. JAN HASAERS, *De belangen van de Belgische privé-sector in Zaïre*, 79.

81. ANDRÉ HUYBRECHTS & DANIEL VAN DER STEEN, « L'économie: structures, évolution, perspectives », 245.

82. Memorandum: conflit entre le UMHK et la RDC, 28.2.1967.

83. Nota, 11.1.1967 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 321); De UMHK als bedrijf bleef echter voortbestaan en veranderde haar naam naar Union Minière (UM) in 1968. In datzelfde jaar begon het mijnbouwbedrijf eveneens haar activiteiten uit te breiden en te diversifiëren. Het bedrijf is vandaag de dag nog steeds werkzaam, hetzij onder de naam Umicore.

84. Radio Kinshasa, 18.1.1967.

85. R. NAGEL & R. RATHBONE, "The OAU at Kinshasa", in *The World Today* 23/11, 1967, 474.

86. ANNELES VANDE VELDE, *Nationaliseren van multinationale ondernemingen: nationalisatie van de koperindustrie in Zambia en Chili en de reactie van de internationale gemeenschap via UNCTAD*, masterscriptie, Universiteit Gent, 2008, 57.

IV. De nationalisatie

Mobutu besloot dus, ondanks de lopende onderhandelingen, de activa van de UMHK in Congo officieel te nationaliseren en om te dopen tot de *Générale Congolaise des Minerais* of GECOMIN (vanaf 1973: *Générale des Carrières et des Mines* of Gécamines).⁸⁷ Hiermee was duidelijk een nieuwe era aangebroken voor de Katangese mijnbouwindustrie maar het bleef onduidelijk of beide actoren hun activiteiten konden verderzetten zonder elkaar.⁸⁸ Tijdens de onderhandelingen die volgden op de effectieve nationalisatie werd al snel duidelijk dat de eisen van het mijnbouwbedrijf niet compatibel waren met die van de staat waarin zij actief was. De UMHK ging er dan ook alles aan doen om toch haar eigen belangen te vrijwaren.

« [...] Il ne resterait plus alors à l'Union Minière, conformément à la décision de son conseil qu'à tirer à regret les conclusions de cette situation, tout en se réservant de défendre ses intérêts, ceux de ses actionnaires et de son personnel, par toute voie de droit [...] »⁸⁹

Concreet ontstond het conflict gedurende verdere onderhandelingen naar aanleiding van twee kwesties: de *indemnité* of schadevergoeding enerzijds en de "pijpleiding" bestaande uit alle voorraden grondstoffen die zich in doorvoer buiten Congo bevonden ten tijde van de gesprekken anderzijds. Deze twee kwesties kwamen slechts aan bod na de uitvoering van de nationalisatie, die de wet Bakajika en de wet op de hoofdzetel eerder in gang hadden gezet.

Beide partijen, de Congolese staat enerzijds en de UMHK anderzijds, besloten een delegatie te sturen in het kader van de onderhandelingen. In het geval van de Union Minière werden de

eerste onderhandelingen gevoerd door: L. Wallef, voorzitter van de UMHK, M. Medlicott en Lord Colyton, bestuurders van de UMHK en TCL, G. Assoignon, directeur-bestuurder, en P. Fontaines. Deze laatste maakte niet formeel deel uit van de delegatie maar vergezelde haar als juridisch adviseur. In februari 1967 werd deze delegatie vervangen door een ander, meer divers, gezantschap. Deze bestond uit A. de Spirlet, directeur van de SGB, H. Lecointe, directeur-bestuurder van de *Société Générale des Minerais* (SGM), H. Fortemps, directeur-bestuurder van de Union Minière in Afrika, en J. Derriks, vertegenwoordiger van de UMHK in Kinshasa.⁹⁰ De Congolese delegatie bestond uit: J.B. Kibwe, ex-minister van Financiën in Katanga en nieuwbakken voorzitter van de GECOMIN, A. Ndele, gouverneur van de Nationale Bank van Congo, G. Kamanda, adviseur van Mobutu, en Bongoma.⁹¹ Een belangrijk figuur langs Congolese zijde was de Amerikaanse advocaat Sorensen, die in januari 1967 werd aangenomen. Deze was een oud raadsman van John Kennedy en dus een hooggeplaatst figuur. De aanstelling van Sorensen toont heel duidelijk de invloed van de VS, die aanstuurden op verzoening omdat zij de toevoer van grondstoffen naar hun land wilden verzekeren, aan.⁹²

Deze mannen hadden de taak hun partij te vertegenwoordigen en informatie door te spelen naar hogerhand. Wallef en Ndele namen in respectievelijk de bedrijfs- en Congolese delegatie een leidende rol op zich. Zij fungeerden als het ware als het aanspreekpunt van hun delegatie.

De eerste kwestie waarover dispuut ontstond tussen beide delegaties was de schadevergoeding. De UMHK eiste namelijk van de Congolese staat een schadevergoeding voor het verlies van haar bezittingen. De gesprekken hieromtrent sleepten

87. Projet de communiqué à la presse, geen dag-datum vermeld (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique* 3de neerlegging, nr. 321); RENE BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*, 345.

88. JEROEN LAPORTE, "De politieke inmenging van Union Minière in de Congolese onafhankelijkheid", 7.

89. Communiqué à la presse, 23.12.1966 (ARA2, *Archief Union Minière* 2de neerlegging, nr. 19).

90. SGM was een zusterbedrijf van de UMHK die eerder onder andere instond voor de verkoop van koper.

91. Jacques Bongoma was een adviseur van Mobutu op het moment van de nationalisatie.

92. Notes regarding the conditions of arbitration, 16.2.1967 (ARA2, *Archief Union Minière* 2de neerlegging, nr. 19); JEAN-JACQUES SAQUET, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Gécamines*, 172.

maar liefst aan tot het jaar 1969. Twee zaken zorgden in dit geval voor het lange onderhandelingsproces, namelijk de dubbelzinnige interpretatie van officiële documenten en wetten en het feit dat de schadevergoeding bestond uit een groot bedrag dat beide partijen claimden.⁹³ Belangrijk is hier ook dat het conflict zich verbreedde naar het internationale toneel. Zo werden ook de Wereldbank, de Belgische staat, de Britse staat etc. zowel direct als indirect bij de onderhandelingen betrokken. Op die manier werd de nationalisatie een internationale zaak.⁹⁴

Opmerkelijk hier is dat beide partijen bij aanvang van de onderhandelingen geld eisten, wat aantoonde dat beide het gevoel hadden recht te hebben op compensatie.⁹⁵ De UMHK vond de Congolese eisen onaanvaardbaar aangezien deze volgens haar een inbreuk vormden op het akkoord, gesloten in 1965 tussen de Belgische en Congolese staat naar aanleiding van de zogenaamde *contentieux*.⁹⁶ In dat akkoord stond onder andere zwart op wit dat de Congolese staat het beginsel van schadevergoeding ten opzichte van bedrijven erkent.⁹⁷ Een eerste doorbraak kwam er pas op 31 januari 1967 wanneer de DRC liet weten dat ze het beginsel van schadeloosstelling van de UMHK ten gevolge van de confiscatie van haar goederen door de DRC aanvaardde.⁹⁸

De bestuurders van de UMHK waren van mening dat deze toegeving deels te danken was aan de tussenkomst van Sorensen en de regering van de VS.⁹⁹ Naar aanleiding van deze beslissing werd Sorensen door Medlicott in een brief benoemd als een “degelijk man”. In diezelfde brief positioneerde hij Sorensen dan ook lijnrecht tegenover de Congolese bestuurders die volgens hem enkel in staat waren “passionele beslissingen” te nemen.¹⁰⁰ Wat betreft de tussenkomst van de VS kan gezegd worden dat hun regering zich bedreigd voelde in hun positie in Centraal-Afrika door de toenmalige USSR. Vanuit de overtuiging dat een gebrek aan stabiliteit de deur zou openen voor een groeiende invloed van de USSR, wilden de VS voorkomen dat er chaos zou ontstaan in de regio.¹⁰¹ Zo voerden de VS ook het principe van verplichte schadeloosstelling op als antwoord op een groeiende golf van nationalisering in het Globale Zuiden, waarmee ook Amerikaanse bedrijven werden geconfronteerd. De internationalisering van het conflict was dus niet zonder gevolgen.¹⁰²

De uiteindelijke overeenkomst omtrent de schadevergoeding werd gesloten op 5 juli 1968 en omvatte twee elementen, enerzijds de schadevergoeding door de GECOMIN en anderzijds het engagement van de UMHK om te participeren in de ontwikkeling van de Congolese economie.¹⁰³

93. Contre-propositions de la délégation congolaise, 21.10.1966 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 321); Memorandum: conflit entre le UMHK et la RDC, 28.2.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, 19).

94. Compte rendu de l'entretien qu'ont eu avec Monsieur le Ministre Kiewe à Jadotville le 19.12.1966 Messieurs de Jonghe, Sottiaux, Van Dyck, Fache et Saquet, 19.12.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424); Reflexions sur l'indemnisation de l'UM et l'internationalisation de GECOMIN, 12.2.1967 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 321).

95. Memorandum: conflit entre le UMHK et la RDC, 28.2.1967.

96. Note de la délégation de l'Union Minière en réponse à la note de la délégation congolaise, 23.10.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

97. Convention du 6 février 1965 entre le royaume de Belgique et la République Démocratique du Congo pour le règlement des questions relatives à la dette publique et au portefeuille de la colonie du Congo belge, 6.2.1965 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19)

98. Proposition d'arbitrage, 14.2.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424).

99. La convention GECOMIN-Société Générale des Minerais, 15.2.1967 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 650).

100. Communication téléphonique du docteur Mann au sujet de l'entrevue de ce matin avec Sorensen, 3.2.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

101. Compte rendu de l'entretien qu'ont eu avec Monsieur le Ministre Kiewe à Jadotville le 19.12.1966 Messieurs de Jonghe, Sottiaux, Van Dyck, Fache et Saquet, 19.12.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424).

102. CHARLES LIPSON, *Standing Guard. Protecting Foreign Capital in the 19th and 20th Century*, Berkeley, 1985, 201-2.

103. Notes prises au cours de l'exposé fait par M. de Spirlet, 16.07.1968 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 321); Nota, 31.05.1968 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 321).

De Congolese delegatie had ook aan de Belgische delegatie aangegeven dat het tweede aspect van het akkoord door hen gebruikt zou worden om het Congolese publiek voor te houden dat de gevolgen van de nationalisatie in een ruimere context werden aangepakt.¹⁰⁴ Congo ‘won’ dus wel degelijk iets bij deze overeenkomst, namelijk de steun van haar bevolking door steeds in te spelen op de nationalistische gevoelens die sterk heersten in het land en dat het bedrijf zich ten dienste moest stellen van de Congolese welvaart en vooruitgang. Daarnaast liet de Congolese staat wel weten dat hij zich zou blijven verzetten tegen elke directe inmenging van de UMHK in de activiteiten van de GECOMIN. Deze houding kwam volgens de Belgische expats voort uit de wantrouwige gevoelens die de meeste van de Congolezen nog hadden ten opzichte van Belgen.¹⁰⁵ Het antwoord op dit specifieke probleem kwam van de SGM, een bedrijf gelinkt aan de SGB, dat voorstelde een technische samenwerking aan te gaan met de GECOMIN in plaats van de UMHK zelf, iets wat in een verder hoofdstuk uitgebreid besproken zal worden.¹⁰⁶

De schadevergoeding zelf, die opliep tot 20,5 miljard Belgische frank, bestond uit twee delen waarvan een bestond uit een participatie in de GECOMIN.¹⁰⁷ Dit was uitermate gunstig voor de Belgen aangezien zij via hun participatie in het Congolese mijnbouwbedrijf de toegang voor ongewenste handelspartners konden blokkeren.¹⁰⁸

Belangrijk in het geval van deze onderhandelingen is dat de UMHK bijzonder sterk stond. Het mijnbouwbedrijf had duidelijk de bovenhand in de gesprekken, terwijl de Congolese staat zijn

positie zag verzwakken naarmate de onderhandelingen vorderden. Dat laatste uit zich ook in het archiefmateriaal, wanneer de Congolese delegatie zich genoodzaakt zag de eisen van de UMHK in te willigen.¹⁰⁹ Dit kwam onder andere door de internationale druk om tot een akkoord te komen en de manier waarop de Belgische delegatie eerdere rechtsbronnen, contracten etc interpreteerde. Die interpretatie stelde hen namelijk in staat een juridische overhand te halen.¹¹⁰ Die internationale druk kwam voort uit de noodzaak om de productie verder te zetten. Een ander belangrijk aspect was dat de UMHK zich gesterkt voelde door de steun van de VS. Wanneer de Belgen later beweerden dat de schadevergoeding nooit werd betaald, lieten zij dat ook onmiddellijk aan de VS weten in de hoop meer internationale steun te vergaren voor hun klachten.¹¹¹ Die nalatigheid van de Congolese regering kon op haar beurt te wijten zijn aan het feit dat zij zich gesterkt voelde door andere onafhankelijke Afrikaanse landen die een antikoloniaal beleid volgden.¹¹² In beide gevallen mag dus niet onderschat worden van hoe groot belang de internationale gemeenschap was voor de loop van het conflict.

Een tweede kwestie waarin beide delegaties lijnrecht tegenover elkaar kwamen te staan was het dispuut rond de “*pipeline*” of “*pijpleiding*”. Deze term, intern gebruikt door de UMHK, werd gebruikt om aanspraak te maken op een aanzienlijk deel van de bezittingen van het bedrijf en toont aan dat het mijnbouwbedrijf een waar internationaal complex was. De UMHK stockeerde namelijk een grote hoeveelheid erts en afgewerkte producten, afkomstig uit de Congolese mijnen, in het buitenland.¹¹³ Dit in afwachting van verkoop en

104. Notes prises au cours de l'exposé fait par M. de Spirlet, 16.07.1968.

105. Considérations concernant le conflit RDC-GECOMIN d'une part, et l'Union Minière du Haut-Katanga d'autre part, 19.1.1967 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 321).

106. La convention GECOMIN-Société Générale des Minerais, 15.2.1967.

107. Notes prises au cours de l'exposé fait par M. de Spirlet, 16.07.1968; Nota, 31.05.1968.

108. Notes prises au cours de l'exposé fait par M. de Spirlet, 16.07.1968.

109. Proposition d'arbitrage, 14.2.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424).

110. Considérations concernant le conflit RDC-GECOMIN d'une part et de l'UMHK autre part, 19.1.1967; Saquet, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Gécamines*, 160.

111. Nota van Paret aan baron de Spirlet, 27.3.1969 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 321).

112. Radio Kinshasa, 18.1.1967; R. NAGEL & R. RATHBONE, “The OAU at Kinshasa,” 474.

113. Compte rendu de la visite au Dr Mann à Berne le 27.12.1966, 27.12.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424).

verdere raffinage. Het eigendom van die “pijpleiding” was een groot voordeel aangezien het voorkwam dat er aanzienlijke financiële lasten aan de prijs van de grondstoffen werden toegevoegd.¹¹⁴ Bovendien was deze “pijpleiding” volgens schattingen maar liefst 4 miljard frank waard.¹¹⁵ Een ander, meer praktisch voordeel, was dat de UMHK via de “pijpleiding” linken kon leggen met raffinaderijen, consumenten etc.¹¹⁶ Het bezit van die “pijpleiding” stelde haar bijgevolg in staat directe contacten te leggen met haar kopers op globale schaal.

De bron van de discussie was het feit dat de producten uit de “pijpleiding” zich niet binnen de Congolese grenzen zelf bevonden. Indien men een nationalisatie in de strikte zin van het woord toepast, kan men immers enkel en alleen de zaken aanwezig binnen de territoriale grenzen van het nationaliserende land mee in beschouwing nemen. De Congolese staat beweerde echter dat de “pijpleiding” niet gescheiden kon worden van de activa die wél aanwezig waren op Congolees grondgebied. De Belgen waren echter van mening dat de Congolese eigendomsrechten begrensd werden door de territoriale grenzen van het land. De “pijpleiding” maakte dus dat de onderhandelingen een meer internationale dimensie aannamen.¹¹⁷ Dit was eveneens de kwestie waarin de delegatie van de UMHK het sterkst voet bij stuk hield, omdat het bedrijf zich ervan bewust was dat indien de pipeline haar ontnomen zou worden, haar onafhankelijk bestaan als onderneming in gevaar zou worden gebracht.¹¹⁸ Dit zorgde ook wel voor frustratie bij de Congolese delegatie, die het gevoel had vaak niet serieus genomen te worden.¹¹⁹

In het standaardwerk over de UM, stellen Brion en Moreau dat de Congolese delegatie door de

gehele “pijpleiding” voor zichzelf op te eisen, aanstuurde op een complete breuk met de Belgen.¹²⁰ Onderzoek naar de onderhandelingen wijst echter uit dat de Congolezen zich niet in een positie bevonden waarin een breuk met de Belgen voordelig zou uitdraaien voor hen. Hier verwijs ik graag naar het volgende hoofdstuk waarin ik het coöperatieakkoord tussen beide partijen bespreek. Uit dit akkoord bleek namelijk dat de Congolese regering koste wat kost de medewerking van de Belgen nodig had om het mijnbouwbedrijf draaiende te houden, waarop volgt dat de wil om radicaal en definitief te breken met de Belgische regering waarschijnlijk onbestaande was. Hoe zou het immers mogelijk zijn een medewerkingsakkoord in stand te houden als alle banden tussen beide landen waren doorbroken?

Het gehele conflict dat ontstond gedurende de onderhandelingen na de nationalisatie was het toonbeeld van de machtsstrijd die op dat moment aan de gang was tussen vele ex-kolonies en ex-kolonisatoren. Nieuwe leiders probeerden zich zoveel mogelijk te distantiëren van de voormalige Europese kolonisator terwijl deze laatsten zich wanhopig vastklampten aan de invloed die hen nog restte in hun ex-kolonie.

V. Het technisch samenwerkingsakkoord: het belang van compromissen

Het is duidelijk dat de Congolese staat uiteindelijk veel toegevingen aan de UMHK en de Belgische staat heeft gedaan. Waarom was dit nu het geval indien de Congolese regering via

114. Kosten in het kader van transport, verkoop, contact met raffinaderijen etc.

115. Notes of a telephone conversation between Mr. Medlicott and Ndele at Kinshasa on the third of december, 3.12.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

116. Compte rendu de la visite au Dr Mann à Berne le 27.12.1966, 27.12.1966.

117. Note on UMHK negotiations with RDC, geen dag-datum vermeld (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique*, 3de neerlegging, nr. 321).

118. Memorandum de la conversation téléphonique du 12.12.1966 entre messieurs Medlicott et Assoignon, 12.12.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19); Note on UMHK negotiations with RDC, geen dag-datum vermeld.

119. De Ambabel Kin à Belext Bru, télégramme nr. 259 du 19 janvier 1967, 19.1.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

120. RENÉE BRION & JEAN-LOUIS MOREAU, *Van mijnbouw tot Mars*, 332.

de nationalisatie eigenlijk haar spierballen wou laten zien? Gedurende de moeizame onderhandelingen, hielden zowel de Congolese regering alsook de leiding van de UMHK en de Belgische politici namelijk in gedachten dat samenwerking op vlak van de ontginning en verwerking van de grondstoffen onontkoombaar was. Deze samenwerking was voor beide partijen van belang maar dit om verschillende redenen. De UMHK wou langs haar kant door middel van een samenwerkingsakkoord voornamelijk de veiligheid en tewerkstelling van haar eigen (lees: Belgische) personeel waarborgen.¹²¹ Deze reden werd door het bedrijf in zowel de officiële alsook de meer officieuze bronnen meermaals aangehaald. Een belangrijke drijfveer voor samenwerking was tevens de toenmalige geopolitieke situatie. De Koude Oorlog hield de gehele wereld in de ban en het Westen, waaronder ook België, deed alles om te vermijden dat strategisch waardevolle landen zoals Congo binnen de invloedssfeer van de USSR zouden belanden.¹²²

*« En second lieu, il n'est pas inconcevable que de tels désordres n'aient une influence déterminante sur l'orientation de la politique du Congo. Ce pays, actuellement neutre sinon favorable à l'Occident, pourrait passer dans le camp des puissances de l'Est. Il nous semble logique que cet aspect de la question retienne l'attention des États-Unis d'Amérique et également de la Belgique. On peut supputer l'intérêt qu'ont ces deux pays à ne pas voir un changement brutal et définitif de l'orientation politique de la RDC, intérêt renforcé par la nécessité, pour les USA surtout, de voir la commercialisation de matières stratégiques aussi cruciales que le cuivre et le cobalt, rester dans des circuits occidentaux. »*¹²³

121. Note de l'UM, 11.1.1967 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 321).

122. Plan d'action pour une intervention auprès des autorités congolaises, geen dag-datum vermeld (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424); Considérations concernant le conflit RDC-GECOMIN d'une part et de l'UMHK autre part, 19.1.1967 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 321).

123. Considérations concernant le conflit RDC-GECOMIN d'une part, et l'Union Minière du Haut-Katanga d'autre part, 19.1.1967.

124. JEAN-JACQUES SAQUET, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Cécamines*, 161.

125. Compte rendu de l'entretien qu'ont eu avec Monsieur le Ministre Kiewe à Jadotville le 19.12.1966 Messieurs de Jonghe, Sottiaux, Van Dyck, Fache et Saquet, 19.12.1966.

126. Note de l'UM, 11.1.1967.

127. JEAN-JACQUES SAQUET, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Cécamines*, 167.

128. *Idem*, 180

Ook Saquet vermeldt in zijn relaas meermaals hoe belangrijk het was het ontstaan van een politiek vacuüm in Congo te vermijden.¹²⁴ Met andere woorden: de banden met Congo moesten ook een amicale zijde kennen om zo mogelijke politieke wanorde en een uitbreiding van de invloed van de USSR te verhinderen. Dit argument was ook in het informele bronnenmateriaal een vaak terugkerend onderwerp.

*« Nous attirons son attention sur le fait qu'il y a d'autres menées subversives et que suite aux discussions que le Gouvernement Central impose à l'UMHK, la presse et la radio ont fait naître un tel climat que maintenant la subversion d'extrême gauche a gagné beaucoup de terrain en huit mois. Qu'en outre cette tendance, alimentée par des appuis extérieurs au Congo, n'admettra pas que le Gouvernement actuel s'entende avec les Européens s'ils restaient sur place et continuera à agir pour le faire tomber, que les garanties ne tiendront donc pas. »*¹²⁵

De bedrijfsleiders van de UMHK hielden gedurende de onderhandelingen bovendien steeds vol dat ze via samenwerking de Congolese economie vooral verder wilden helpen ontplooiën.¹²⁶ Bepaalde figuren, zoals Saquet, lieten bijvoorbeeld meermaals vallen dat het bedrijf en haar werknemers de morele plicht hadden Congo te helpen in zijn ontwikkeling.¹²⁷ Hier komt duidelijk het paternalistisch aspect naar boven dat zo kenmerkend is voor postkoloniale relaties tussen voormalig gekoloniseerde en kolonisator. Dat is interessant aangezien Saquet in zijn memoires juist hamerde op het feit dat dit paternalisme dat de koloniale tijd had gekenmerkt, door de UMHK moest worden losgelaten opdat een succesvolle samenwerking zou kunnen bestaan.¹²⁸

Langs Congolese zijde was samenwerking van cruciaal belang aangezien zij vooral de verderzetting van de werkzaamheden van het mijnbouwbedrijf voor ogen hadden. Het was voor de Congolese staat noodzakelijk dat de winsten, gewonnen uit de mijnbouw, de staatskas verder zouden aanvullen aangezien dit de sector was waarrond een groot deel van de Congolese economie draaide.¹²⁹ Zonder de expertise van het Europese personeel van de UMHK, en de verwerking en verkoop van koper en andere ertsen zou dit moeilijk zijn. Verder zorgde de mijnbouwsector ook voor werkgelegenheid, iets wat uiteraard bepalend is voor het in stand houden van een gezonde economie.¹³⁰ Die werkgelegenheid zou op termijn ook nog vergroot worden door de Afrikanisering van het bedrijf die de Congolese staat voor ogen had.¹³¹

Beide partijen hadden dus een gemeenschappelijk doel, namelijk het in stand houden van het ontginnings- en productieproces. Het staatsgeleide bedrijf GECOMIN was niet in staat om dat alleen te doen. Daarentegen kon de UMHK haar personeel niet in de steek laten, of de toevoer aan de Belgische non-ferro industrie stilleggen. Een gemeenschappelijk doel leidt echter niet steeds tot gemeenschappelijke standpunten. Beide delegaties legden gedurende het onderhandelingsproces namelijk de nadruk op andere aspecten. Uiteindelijk werd er op 15 februari 1967 een technisch samenwerkingsakkoord ondertekend dat de genomen maatregelen bundelde en consolideerde.¹³²

De realisatie van een effectieve samenwerking

Indien de GECOMIN rechtsreeks met de UMHK zou samenwerken, zou dit de indruk wekken

dat de nationalisatie slechts een lege huls was. Daarom besliste de Congolese Staat uitsluitend samen te werken met het niet-Congolese personeel via de SGM, dit bedrijf zou in naam van de UMHK het technisch samenwerkingsakkoord met de GECOMIN aangaan.¹³³ Omdat de Congolezen juist streefden naar het verwijderen van de aanzienlijke buitenlandse invloed die via de UMHK werd uitgeoefend, werd een directe samenwerking met de UMHK bijgevolg vermeden. De Congolese staat wilde zelfs niet dat de naam van de UMHK tijdens de onderhandelingen werd genoemd.¹³⁴ Ondanks het feit dat deze regeling in de praktijk niet veel aan de werking van het bedrijf veranderde, had deze beslissing wel een grote symbolische waarde. Door met de SGM te werken, verbande de Congolese regering de Belgische UMHK nominaal als het ware uit het land.

De SGM zou volgens het akkoord vier specifieke diensten verlenen aan de GECOMIN. Deze waren de volgende: a) de SGM zou studies uitvoeren en op basis daarvan plannen opstellen die een efficiënte werking van de werktuigen, het personeel en het algemeen management van de onderneming tot doel hadden, b) het bedrijf zou instaan voor de uitvoering van diezelfde plannen, nadat deze waren aanvaard door de raad van bestuur van de GECOMIN, c) de SGM stond in voor de aanwerving en terbeschikkingstelling van het niet-Afrikaans technisch personeel aan de GECOMIN en d) het bedrijf zou eveneens instaan voor de raffinage van de mijnbouwproducten, hun verwerking tot verkoopbare producten en hun commercialisatie.¹³⁵ Dit hield ook in dat de SGM bepaalde aankopen, nodig voor de werking van het bedrijf, moest doen voor de rekening van GECOMIN en dat zij ook koper, kobalt en andere metalen zou verkopen voor diezelfde rekening. De verschillende diensten

129. Communication de Monsieur Wallef, président du conseil d'administration de l'Union Minière du haut Katanga à l'assemblée générale du 26.5.1966, 26.5.1966 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique*, 3de neerlegging, nr. 650).

130. Plan d'action pour une intervention auprès des autorités congolaises, geen dag-datum vermeld.

131. Projet de statuts de l'Union Minière du Congo, 25.11.1966 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique* 3de neerlegging, nr. 321).

132. La convention GECOMIN-Société Générale des Minerais, 15.2.1967.

133. Considérations concernant le conflit RDC-GECOMIN d'une part, et l'Union Minière du Haut-Katanga d'autre part, 19.1.1967.

134. Considérations concernant le conflit RDC-GECOMIN d'une part, et l'Union Minière du Haut-Katanga d'autre part, 19.1.1967.

135. La convention GECOMIN-Société Générale des Minerais, 15.2.1967.

die de SGM volbracht ten opzichte van de GECOMIN werden vergoed op basis van verklaringen en facturen met bewijsstukken. Het was dus essentieel dat betalingen konden worden aangetoond opdat de GECOMIN de SGM niet te veel zou vergoeden. Tenslotte had de SGM volgens artikel één van het akkoord ook de volledige verantwoordelijkheid over het niet-Afrikaans personeel en om het bedrijf hiervoor te dekken, verstrekte de GECOMIN de SGM een bepaalde garantie.

De vraag: “waarom kon de Congolese staat de genationaliseerde activa niet zonder hulp van anderen optimaal laten werken?” is voor dit onderzoek van cruciaal belang. Het antwoord op deze vraag is namelijk kenmerkend voor zo goed als alle nationalisaties doorgevoerd in voormalige gekoloniseerde landen. Er was namelijk, al vanaf het ontstaan van de UMHK, sprake van een ongelijke kennisverdeling tussen de werknemers. Waar de Congolezen voornamelijk de groep van ‘gewone arbeiders’ vormden, waren het de Belgen die de bestuurlijke functies uitoefenden, die ingenieur waren, die operator waren etc. De Belgische (en soms Britse of Franse) werknemers bezaten dus met andere woorden de nodige kennis om de werking van het bedrijf te garanderen.¹³⁶ In het bronnenmateriaal verwijzen de bedrijfsleiders van de UMHK dan ook naar hun Belgisch personeel als “de beste technici ter wereld” en beweren de bestuurders van de UMHK dat alles wat de mijnbouwsector in Katanga had bereikt, te danken was aan het Europese kader:

« C’est avant tout grâce à la compétence et à l’expérience d’un cadre européen groupant quelque

*2500 hommes de toute formation et de toute discipline, œuvre autant au Congo qu’en Belgique que des résultats aussi exceptionnels ont été obtenus. »*¹³⁷

*« Cette contribution capitale pour l’économie du Congo n’a pu toutefois être réalisée que par le travail de nos cadres spécialisés qui, avec l’aide de tous les travailleurs belges et congolais, ont fait de l’Union Minière cette vaste entreprise dont l’importance et la haute technicité la situe au niveau des grands complexes industriels. »*¹³⁸

Wel hadden de Belgische bestuurders de voorgaande jaren al ingezet op een Afrikanisering van de kaderleden waardoor er wel degelijk technici van Congolese afkomst werkzaam waren in de UMHK voor de nationalisatie.¹³⁹ Toch bestond het kaderpersoneel eind 1966 bijna volledig uit Europese expats, ongeveer 2030 in totaal, terwijl er slechts 240 Congolese kaderleden waren. Een enorme scheefte, wat zelfs een doorgedreven Afrikanisering moeilijk kon omkeren op korte termijn. In 1970 had GECOMIN zo nog steeds 1550 Europese expats in dienst, en 575 Congolezen als kaderpersoneel.¹⁴⁰ Het totaal aantal werknemers schommelde tussen de 20 000 à 25 000, maar het technisch geschoolde en management personeel was van groot belang om het bedrijf op een efficiënte manier draaiende te houden.¹⁴¹ Het Congolees kader was dus nog te beperkt om zonder Belgische hulp het bedrijf te laten werken. Volgens berekeningen was de aanwezigheid en coöperatie van 70 % van de expats werkzaam in de voormalige UMHK nodig om de GECOMIN te doen draaien, mits er intussen ook werd gewerkt

136. Note pour Monsieur Kini, vice-président, administrateur-délégué, 20.1.1967.

137. Lord Colyton en Louis Wallef aan Mobutu, 22.12.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

138. Communication de Monsieur Wallef, président du conseil d’administration de l’Union Minière du Haut Katanga à l’assemblée générale du 26.5.1966, 26.5.1966.

139. Verslagen uitgebracht op de Algemene Vergadering van 25 mei 1967 door de raad van beheer, het college van commissarissen en de commissaris-revisor, 25.05.1967.

140. Die katangische Kupferwirtschaft nach der Verstaatlichung. Neue Zürcher Zeitung, 22.07.1970 (ARA2, *Archief Umicore*, nr. 977).

141. Verslagen uitgebracht op de Algemene Vergadering van 25 mei 1967 door de raad van beheer, het college van commissarissen en de commissaris-revisor, 25.05.1967; Visite de Monsieur Kibwele 19.12.1966 à Kolwezi: entretien séparé de 13h00 à 14h 45 avec Messieurs Donnay, Troch, Lakaye, Buyland et Apraxine, 19.12.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424).

aan de nodige Afrikanisering van de kaders.¹⁴² Ten gevolge van de koloniale tewerkstellingspolitiek waren de Congolese werknemers namelijk niet hoog opgeleid en konden ze het werk van de expats niet van de ene op de andere dag zomaar overnemen. De Belgische delegatie was zich maar al te goed bewust van het feit dat zij in deze onderhandelingen een sterke troef in handen had omwille van de controlerende invloed op de dagelijkse werking van de mijnbouw. Ze liet dan ook geen kans onbenut om de Congolese regering hiermee onder druk te zetten, die op haar beurt gefrustreerd was over dit onevenwicht.¹⁴³

De Congolese staat besefte dat deze ongelijke kennisverdeling bestond waardoor een samenwerkingsakkoord van nog groter belang bleek te zijn. De DRC eiste tijdens de onderhandelingen dan ook dat het toenmalige personeel nog zeker één jaar in dienst zou blijven.¹⁴⁴ Dit jaar zou in feite een overgangsjaar vormen waarin het nieuw aangestelde personeel door de (voornamelijk Belgische) hoger opgeleide werknemers zou worden ondersteund en opgeleid.

De Congolese regering eiste eveneens expliciet van de GECOMIN dat ze gedurende het aanwervingsproces van nieuwe arbeidskrachten voorrang zouden geven aan lokale Congolese arbeidskrachten en kaderpersoneel om zo de Afrikanisatie van alle functies te bekomen.¹⁴⁵ Het doel van deze toevoeging was waarschijnlijk deels de 'verkoop' van dit akkoord aan de Congolese bevolking. Toch eiste Mobutu dat de huidige managers van het bedrijf in dienst zouden blijven, zagezegd omdat zij de Congolese werknemers het best kenden: « *Le ministre dit que le chef de l'État désire voir l'exploitation continuer par les cadres actuels qui connaissent les Congolais, qui connaissent les*

installations et les procédés. »¹⁴⁶ Waarschijnlijk waren deze managers echter gewoonweg beter opgeleid om dit soort arbeid te verrichten dan hun Congolese tegenhangers.

Een tweede facet van de samenwerking werd al snel door Mobutu toegevoegd. Zo wou de DRC dat het Belgische SGM naast het technische aspect ook de marketing van de GECOMIN op zich zou nemen.¹⁴⁷ Op die manier nam de SGM niet enkel de productie maar ook het gehele management- en marketingaspect op zich. Het akkoord bevatte dus verregaande bevoegdheden voor de SGM in de organisatie; ze verkreeg de volledige leiding over alle industriële en commerciële activiteiten maar ze zou ook de leiding over het niet-Afrikaans personeel volledig op zich nemen, huizen ter beschikking stellen, hun salarissen uitbetalen etc.¹⁴⁸ De SGM zorgde ervoor dat de GECOMIN bleef draaien en de GECOMIN had dus eigenlijk uitsluitend de politieke leiding.

De rol van het Congolese mijnbouwbedrijf lijkt bijgevolg op het eerste gezicht miniem maar ze was van groot belang voor het beeld dat van het bedrijf werd geschetst naar het Congolese volk toe. In de praktijk was de rol van de GECOMIN echter puur politiek terwijl de SGM en de werknemers van de voormalige UMHK voornamelijk een economische en praktische rol vervulden.

Ondanks deze motieven tot samenwerking, vertrouwde men het Belgische bedrijf allesbehalve het gehele productieproces toe. De Congolese afgevaardigden eisten namelijk dat de Congolese staat nog steeds de kwaliteit van de productie zou mogen controleren: « [...] *la République démocratique du Congo mettra tout en œuvre pour assurer le contrôle de la qualité et de la quantité des produits*

142. JEAN-JACQUES SAQUET, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Gécamines*, 193.

143. Creation of an International Association for technical cooperation with the object of operating Katanga copper mines. Brussels. The 7th of February 1967, 7.2.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424).

144. Note de l'UM, 11.1.1967.

145. Projet de statuts de l'Union Minière du Congo, 25.11.1966.

146. Compte rendu de l'entretien qu'ont eu avec Monsieur le ministre Kiewe à Jadotville le 19.12.1966 messieurs de Jonghe, Sottiaux, Van Dyck, Fache et Saquet.

147. Négociations avec le gouvernement de la République Démocratique du Congo. Juin 1966-Décembre 1966, s.d.

148. Convention de coopération technique, 11.1.1967 ((ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 321).

miniers extraits de son territoire.»¹⁴⁹ Bovendien vermeldt artikel twee van het technisch samenwerkingsakkoord tussen de SGM en de GECOMIN dat elke studie en elk plan opgesteld door de SGM eerst moet worden voorgelegd aan de raad van bestuur van de GECOMIN. Het was die raad die vervolgens besliste over het nodige gevolg.¹⁵⁰ Ook moest de SGM akkoord gaan met het feit dat alle documenten aangaande de werking van het bedrijf, werden onderworpen aan onderzoek van deskundigen van de Nationale Bank van Congo.¹⁵¹ Dat is belangrijk omdat het in de verf zet dat er van een vertrouwelijke, amicale relatie eigenlijk geen sprake was. Toch zou het incorrect zijn te stellen dat de samenwerking tussen beide bedrijven het doel van de nationalisatie teniet deed. Het feit dat de UMHK als het ware verwijderd was uit het land en vervangen door een bedrijf dat zogenaamd 100% Congolees was, had een bijzonder grote symbolisch waarde. Het sloot namelijk aan bij de antikoloniale politiek en retoriek die op dat moment door Mobutu werd gepropageerd. Daarbij komt ook dat de samenwerking, mede door de verplichte Afrikanisering, de toekomstige verzelfstandiging van het bedrijf niet uitsloot.

Continuïteit van koloniale machtsrelaties: impact op het nationalisatieproces en het technisch samenwerkingsakkoord

Via analyse van het technisch samenwerkingsakkoord en de situatie op de werkvloer wordt duidelijk hoe moeizaam de nationalisering verliep. De ongelijke kennisverdeling, typerend voor de raciale arbeidsspecialisatie tussen Congolese en niet-Congolese werknemers van de UMHK, kende na de Congolese onafhankelijkheid in 1960 geen ingrijpende veranderingen.¹⁵² Ook na de onafhankelijkheid was er dus nog sprake van een hiërarchie

en een *colour bar* op de werkvloer, waarin de Congolezen in een ondergeschikte, uitvoerende positie werden gehouden en de Belgen geschoold, leidendgevend en vooral onmisbaar waren. Dit was niet enkel het geval bij de UMHK, ook in andere koloniale bedrijven, verspreid over de gehele wereld, was er sprake van een ongelijke kennisverdeling. De kolonisten vervulden de rol van technici, ingenieurs, financieel directeurs etc. de gekoloniseerden vervulden daarentegen de rol van inwisselbare arbeider. Dit toont aan dat de invloed van een periode van kolonisatie zich ook na de officiële afscheuring van de kolonisator nog lang laat gelden.

De voormalig gekoloniseerden waren zich maar al te goed bewust van het feit dat ze zich in een afhankelijkheidspositie bevonden. Dit maakt dat het nationalisatieproces van de UMHK werd gekenmerkt door een continue spanning tussen afstoting en het besef dat men op dat moment niet zonder de Belgische werknemers en bestuurders kon. Dit maakt dat het samenwerkingsakkoord dat uiteindelijk gesloten werd op 15 februari 1967 enkel en alleen tot stand kwam uit noodzaak. Dit blijkt voornamelijk uit het informele bronnenmateriaal dat voor een groot deel bestaat uit briefwisseling. Daarin komen meermaals de frustratie en tegenstrijdige gevoelens langs Congolese zijde over de gang van zaken aan bod:

*« Mais ici, la réalité est brutale et parfaitement claire : la volonté de congolisation de tout l'appareil économique est totale. Cela veut dire en pratique : « les Congolais auront tout à dire et nous rien. A ce propos, le thème des discours de Mob. pendant son actuel voyage au Katanga [...] consiste en un chaud froid : a) « Nous sommes les maîtres maintenant, les rôles sont renversés, c'est nous qui commandons, les autres doivent obéir » et puis b) « Mais nous avons encore besoin de techniciens, donc il faut les protéger. »*¹⁵³

149. Zonder titel, 9.1.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 424).

150. La convention GECOMIN-Société Générale des Minerais, 15.2.1967.

151. Protocole annexe à la convention de coopération technique signée le 15 février 1967, 15.2.1967 (ARA2, *Archief Société Générale de Belgique 3de neerlegging*, nr. 650).

152. JEAN-JACQUES SAQUET, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Gécamines*, 194.

153. Mortier aan Dumortier, 19.3.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

Het effect van de nationalisatie op Belgische werknemers

Tot nu toe focuste dit artikel zich voornamelijk op de Congolese arbeiders en de relatie tussen Congo en het Belgische mijnbouwbedrijf. Dit zijn ontegensprekelijk twee zeer belangrijke onderwerpen maar ook het beleid van de UMHK naar haar Belgische werknemers toe is van groot belang. Op nummer één voor de UMHK stond naar eigen zeggen de veiligheid van haar Belgische personeelsleden. Dit werd keer op keer benadrukt in zowel de officiële als de meer informele documentatie.¹⁵⁴ Wanneer Mobutu op 9 januari 1967 bijvoorbeeld de personeelsleden van de UMHK tegen hun wil in Congo wou houden, bracht de Belgische regering alles in werking om dit tegen te gaan. Zo beriep zij zich onder andere op de verklaring van de rechten van de mens. Uiteindelijk zag de Congolese regering zich dan ook genoodzaakt deze maatregel terug in te trekken.

*« Nous avons appris aujourd'hui que le gouvernement congolais prétendait retenir d'autorité dans le pays les membres du personnel de l'Union Minière qui ne désiraient pas se mettre au service de la nouvelle société congolaise chargée d'exploiter les mines et les usines dont nous avons été dépossédés. Cette mesure fait suite aux premières réponses connues à la question posée à nos agents. Sur les quelque 1600 techniciens de l'Union Minière (non compris ses filiales) qui se trouvent encore au Congo mille ont déjà fait connaître leur intention : pas un seul ne désire s'engager auprès de la société sous contrôle congolais. L'Union Minière proteste à nouveau contre la violation par le gouvernement congolais de la Déclaration des Droits de l'Homme adoptée par l'Organisation des Nations Unies. »*¹⁵⁵

Opmerkelijk is dat ook op deze momenten van crisis de bestuurders van de UMHK het personeel steeds aanmaanden tot kalmte.¹⁵⁶ Het bleef volgens hen namelijk steeds cruciaal om de productie niet te onderbreken. Wel had de UMHK op 31 december 1966 aan de Congolese regering laten weten dat zij enkel en alleen met haar wou samenwerken indien dwang werd vermeden.¹⁵⁷ Bovenstaande beslissing van 9 januari voldeed echter niet aan deze voorwaarde, wat geen gunstig effect had op het vertrouwen van de expats in de Congolese staat.

Een van de belangrijkste artikelen in het samenwerkingsakkoord bevat de belofte van de Congolese staat dat ze er alles aan zou doen om de volledige veiligheid van het bij de operaties ingezette personeel te waarborgen én gunstige arbeidsomstandigheden te creëren.¹⁵⁸ Bovendien kreeg het niet-Afrikaans personeel volgens artikel vier van het samenwerkingsakkoord hetzelfde statuut als het personeel dat direct voor de GECOMIN werkte.¹⁵⁹ Het personeel zou dus bepaalde garanties, die ze voordien verkregen van de UMHK, ook verkrijgen van de Congolese regering. In januari werd een brief gestuurd naar de circa 2000 buitenlandse agenten waarin Louis Wallef hen verzocht voor 31 januari 1967 te laten weten of zij definitief in dienst wilden treden van de GECOMIN of gepatriëerd wilden worden.¹⁶⁰ Dit is interessant: de Belgen moesten uiteindelijk dus niet per se weg. Indien ze dit wilden, mochten ze in Congo blijven mits ze in dienst bleven van het Congolese mijnbouwbedrijf. Wederom is het symbolische aspect van belang: het feit dat de expats ten dienste zouden staan van een bedrijf dat geleid werd door en voor Congolezen, rechtvaardigt hun verblijf in het land. Het is die leiding, het 'ten dienste staan van' dat hier doorslaggevend is.

154. Note de l'UM, 11.1.1967.

155. Communiqué à la presse, 20.1.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

156. Note pour Monsieur Kini, vice-président, administrateur-délégué, 20.1.1967.

157. TCL: déclaration du président à l'assemblée générale du 26.1.1967, 1.2.1967 (ARA2, *Archief Société Générale 3de neerlegging*, nr. 650).

158. La convention GECOMIN-Société Générale des Minerais, 15.2.1967.

159. La convention GECOMIN-Société Générale des Minerais, 15.2.1967.

160. Brief vanwege de UMHK aan haar werknemers, 10.1.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

Uiteindelijk besliste het merendeel van de expats gerepatriëerd te willen worden. Dit omdat ze zich door pestgedrag vanwege de Congolese bevolking bedreigd voelden (cfr. infra) maar ook omdat ze door de verplichte Afrikanisering van het bedrijf weinig toekomstperspectief zagen.¹⁶¹ Onderstaand citaat uit een brief vermeldt het volgende :

« *Les réponses reçues jusqu'à présent à la lettre-référendum du 6 janvier ne sont pas favorables au passage au service de la GECOMIN : Au 18 janvier au matin pour l'ensemble des Sièges de la Société, 980 réponses étaient rentrées à 1656 lettres expédiées ; la totalité de ces réponses est négative. Cet insuccès s'explique par la continuation d'une campagne de propagande haineuse par la radio et la presse congolaises, par la multiplicité des accusations portées par des irresponsables et des incompetents contre nos agents européens et en particulier belges, par une série d'incidents achevant de convaincre les techniciens étrangers qu'ils ne sont pas bienvenus au Congo [...] Il faut donc prévoir que de nombreux agents de l'UMHK quitteront le service prochainement.* »¹⁶²

Daarbij kwam dat de meerderheid van de expats gewoonweg geen vertrouwen had in de garanties die ze zouden krijgen van de GECOMIN. In zijn mémoires vermeldt Saquet meermalen dat de expats de Congolese beloftes niet geloofden en dat ze enkel wilden samenwerken indien bepaalde voorwaarden duidelijk op papier waren gezet.¹⁶³ Diegenen die bereid waren te blijven lieten weten dat zij dit enkel en alleen wilden doen indien er garanties op hun veiligheid werden gegeven.¹⁶⁴ Daarbovenop wilden de expats enkel werken voor een technisch bekwame en Belgische autoriteit die in de volgende zaken zou voorzien: de expats wilden enkel werken in veilige en waardige omstandigheden, ze wilden dat hun kinderen de mogelijkheid hadden hun

middelbare school af te werken in Congo volgens het Belgische schoolsysteem, ze wilden een revalidatie-uitkering verkrijgen van de voormalige UMHK en ze wilden een loonsverhoging.¹⁶⁵

Er is veel waardevol bronnenmateriaal te vinden in de archieven van de UMHK en de SGB, met name briefwisselingen tussen bestuurders van verschillende bedrijven en instellingen. De brieven van de UMHK aan haar personeel zijn hierbij bijzonder interessant. Daarin werd gesproken over “een plundering” die ervoor had gezorgd dat de UMHK door “overmacht” de contracten met haar personeel moest beëindigen.¹⁶⁶ Het woord “overmacht” is hier belangrijk, het impliceert dat het contract vanzelf én onmiddellijk werd verbroken, zonder dat de tweede partij hier iets aan kon veranderen. Het gevolg hiervan was dat de expats verplicht werden contact op te nemen met het bedrijf dat de UMHK in Congo verving. Niet iedereen ging echter akkoord met de bewering dat de UMHK door “overmacht” overging tot contractbreuk. Een voorbeeld hiervan zijn de bestuursleiders van de *Société Anonyme belge d'entreprise de forage et de fonçage* of FORAKY, een Belgisch bedrijf gespecialiseerd in constructiewerken en boringen voor mijnbouw, dat vele werknemers voorzag voor de UMHK. Zij klaagden onder andere het feit aan dat zij nooit op de hoogte waren gehouden van de lange onderhandelingen tussen de UMHK en de GECOMIN. De duur van die onderhandelingen bewees volgens het bestuur van FORAKY dat de UMHK een opzegtermijn voor de contracten had moeten vastleggen aangezien zij al langer op de hoogte was van de nakende nationalisatie. FORAKY was van mening dat het bestuur van de UMHK te weinig had gedacht aan het lot van het buitenlands personeel tijdens de gesprekken met de Congolese delegatie en ze voelden zich naar eigen zeggen verraden.

161. Gonze aan Van Weyenbergh, 13.1.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19); Mortier aan Dumortier, 23.2.1967.

162. Note pour Monsieur Kini, vice-président, administrateur délégué, 20.1.1967.

163. JEAN-JACQUES SAQUET, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Gécamines*, 159-160.

164. Interview BBC, 1.2.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

165. JEAN-JACQUES SAQUET, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Gécamines*, 206.

166. Brief vanwege de UMHK aan haar werknemers, 10.1.1967.

« *Nous ne pouvons pas d'avantage nous déclarer d'accord avec la décision unilatérale et contraire à nos conventions formelles que vous nous communiquez par votre lettre du 3 janvier par laquelle vous faites une distinction entre vos agents et les nôtres en vous désintéressant subitement du sort du personnel que nous avons affecté à votre service en Afrique.* »¹⁶⁷

De beweringen vanwege dit bedrijf staan in contrast met wat de bestuurders van het mijnbouwbedrijf en de Belgische regering steeds hebben verkondigd, namelijk dat de garanties van de expats op de eerste plaats stonden. Met andere woorden: waar de UMHK en haar zusterbedrijven in de officiële documentatie overkomen als een eenheid, blijkt uit informele bronnen dat die eenheid vaak niet meer dan schone schijn was.

Een ander heikel punt wat betrof de garanties en veiligheid die de GECOMIN en de Congolese regering volgens het samenwerkingsakkoord aan de expats moest verlenen, waren de vele pesterijen waaraan Belgische werknemers werden onderworpen. Deze pesterijen geven aan dat de nationalisering plaatsvond gedurende een onrustige periode met een opstoot aan nationalisme, zoals dat ook in 1960 het geval was. De anticoloniale gevoelens die sluimerden onder de Congolese bevolking zorgden ervoor dat de expats veelal het mikpunt werden van spot en pestgedrag. Bepaalde brieven, zowel opgesteld voor als na het nationalisatieproces, tonen aan waarom de UMHK ten aanzien van de Congolese regering zo sterk de focus legde op de veiligheid van haar eigen personeel. Zo bestaat er onder andere een verslag dat alle incidenten waaraan de agenten

van de UMHK werden onderworpen, bundelt. In de maanden september en oktober van het jaar 1966 werden bijvoorbeeld maar liefst 40 agenten lastiggevallen, gearresteerd, in hechtenis genomen, vernederd etc. door de Congolese veiligheidsdiensten.¹⁶⁸ Het stopzetten van deze zogenaamde "haatcampagnes" was dan ook één van de voorwaarden die de expats stelden voor een eventuele samenwerking met de GECOMIN.¹⁶⁹ Die pesterijen waaraan Belgen werden onderworpen in Katanga verklaren bovendien waarom het mijnbouwbedrijf haar personeel meerdere malen via brieven aanmaande tot het bewaren van de kalmte en hun professionele houding.¹⁷⁰ Wanorde in de regio zou de expats immers in reëel gevaar brengen. Verder liet de Belgische regering ook weten in een interview met de BBC dat de situatie stabiel moest blijven om de exploitatie van de mijnen te kunnen verder zetten en dit om het ontstaan van een vacuüm in Centraal-Afrika te vermijden.¹⁷¹ "Vacuüm" kan hier geïnterpreteerd worden als een groeiende communistische invloed. Daarbij komt dat de Belgische regering had vermeld dat er volgens hen al een "extrem linkse subversie" aan het plaatsvinden was in Katanga.¹⁷² Dit gaf aanleiding tot een zekere druk vanuit de VS die voornamelijk een effect had op de Congolese regering. Deze besefte namelijk dat ze haar vijandigheid ten aanzien van de Belgen voor een bepaalde periode zou moeten laten varen.¹⁷³ Aan de andere kant waren er ook de Afrikaanse landen die Congo steun hadden beloofd in haar strijd tegen de UMHK en die dus Mobutu hoe dan ook zouden bijstaan.¹⁷⁴ Congo werd met andere woorden verdeeld door haar nood aan samenwerking met België enerzijds en haar anti-imperialistische gevoelens anderzijds.

167. Brief vanwege FORAKY aan de UMHK, 6.1.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

168. Extrait d'un rapport sur les incidents avec le service de la securit' dont ont été victimes des agents de l'Union Minière du Katanga fait à Lubumbashi le 28.10.1966, 28.10.1966 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

169. JEAN-JACQUES SAQUET, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Gécamines*, 170.

170. Note pour Monsieur Kini, vice-président, administrateur-délégué, 20.1.1967.

171. Interview BBC, 1.2.1967.

172. Compte rendu de l'entretien qu'ont eu avec Monsieur le ministre Kiewe à Jadotville le 19.12.1966 messieurs de Jonghe, Sottiaux, Van Dyck, Fache et Saquet.

173. Lord Colyton aan Wallef, 6.1.1967 (ARA2, *Archief Union Minière 2de neerlegging*, nr. 19).

174. Radio Kinshasa, 18.1.1967; R. NAGEL & R. RATHBONE, "The OAU at Kinshasa," 474.

De Congolese regering speelde tevens een actieve rol in het aanwakken van haatgevoelens jegens de expats. Het is dan ook mogelijk dat de pesterijen waaraan de expats werden blootgesteld deels voortkwamen uit het narratief dat door de Congolese regering werd verspreid. Onderstaand bericht, verspreid in januari 1967 via Radio Kinshasa toont aan dat de Congolese overheid een visie wou verspreiden waarin de relatie tussen de expats enerzijds en de Congolese bevolking en pers anderzijds werd gekenmerkt door wantrouwen en agressie. Het bericht maakte gebruik van emotionele taal en overdrijvingen om vijandigheid tegen de Belgische expats aan te wakken. Opvallend is ook de nadruk op de rol van de president bij het 'ontmaskeren' van de Belgen, waardoor hij als een soort held werd gepresenteerd. Het bericht probeerde tevens een gevoel van eenheid en solidariteit binnen het Congolese volk te bevorderen door te suggereren dat nationalisatie zou leiden tot een strijd die de Congolezen uiteindelijk zouden winnen. Dit bericht kan bijgevolg gezien worden als het voorbeeld bij uitstek van staatspropaganda :

« Que font ces vampires de la haute finance belge qui ont un lingot de cuivre à la place du cœur et qui, pendant les 60 ans d'exploitation des minerais de la province du Katanga, se sont moqués du peuple congolais comme de leur première barboteuse. Ce qu'ils veulent, c'est tout simplement liquider physiquement le Président de la République, qui a fait savoir la source de leurs richesses malhonnêtes, provoquer ensuite des troubles dans notre pays, faire de nouvelles veuves et de nouveaux orphelins à la faveur de la panique et du chaos créés. Avouez que même les flibustiers de la fameuse époque de la ruée vers l'or en Amérique n'étaient pas plus cruels. [...] Ce sera une lutte sans merci que nous leur livrerons, lutte à l'issue de laquelle ils perdront définitivement, mais alors définitivement tout ce qui leur reste encore dans ce pays, dans ce pays qui n'est pas la leur mais le nôtre. »

« Il nous revient que, malgré toutes les dispositions qu'ils ont prises, ils hésitent encore, ils ont peur. Ils ont peur de la détermination du peuple congolais qui n'est plus aussi naïf qu'en 1960. [...] L'Afrique entière est derrière nous et ne nous laissera jamais combattre seuls les bandits de la haute finance belge, car l'Afrique sait que l'échec du Congo sera l'échec du continent et que l'indépendance économique de notre pays correspond à l'indépendance économique de toute l'Afrique. »¹⁷⁵

Ondanks de pesterijen kenden de meeste van de Belgische communiqués aangaande het samenwerkingsakkoord een positieve toon. De nadruk lag steeds op de groei van de Congolese economie en de hechte band die nog steeds bestond tussen ex-kolonie en ex-metropool. Dit staat echter lijnrecht tegenover de toon die in persoonlijke brieven en telegrammen werd aangeslagen, deze waren namelijk veelal verwijtend naar de Congolezen toe.

VI. Na de nationalisatie

Ondanks het feit dat de periode na het beëindigen van de onderhandelingen buiten de reikwijdte van dit artikel ligt, is het interessant kort te duiden wat er zich in die periode afspeelde. Zo werd in september 1969 een akkoord dat de schadeloosstelling als onderwerp had, getekend door de SGM en de GECOMIN. Het akkoord voorzag eveneens in een verlenging van het technisch samenwerkingsakkoord tot 25 jaar.¹⁷⁶

Verder kan gezegd worden dat er veel aandacht werd besteed aan de Afrikanisering van de GECOMIN, dat was namelijk één van de doelen die de Congolese staat met de nationalisatie voor ogen had. Waar in januari van het jaar 1967 slechts 249 mannelijke Afrikaanse bedienden in dienst waren van het bedrijf, waren dat er in december van het jaar 1975 1226. Ter vergelijking: het aantal mannelijke niet-Afrikaanse bedienden bedroeg

175. Radio Kinshasa, 18.1.1967.

176. WOLF RADMANN, "The nationalization of Zaire's copper", 40.

1661 in 1967 en 1015 in 1975. Hieruit blijkt dat het aantal Afrikaanse werknemers die een hogere functie bekleedden dan arbeider in acht jaar sterk is gestegen, maar ook dat het aantal niet-Afrikaanse bedienden niet bijzonder sterk is gedaald. Dit toont aan dat hoewel de GECOMIN meer kaderleden van Afrikaanse origine in dienst nam dan de UMHK voordien, het bedrijf nog steeds sterk afhankelijk bleef van expats. Volgens Radmann had dit voornamelijk te maken met de uitgebreide training die het Afrikaanse personeel moest ondergaan, deze nam namelijk veel tijd in beslag.¹⁷⁷ Bovendien moest het bedrijf efficiënt blijven opereren, wat alleen mogelijk was indien de Afrikanisatie niet abrupt en chaotisch zou plaatsvinden.

Wat betreft winst is het vervolgens interessant om kort de UMHK te vergelijken met de UM en de GECOMIN, dit kan namelijk aantonen in welke mate de nationalisatie succesvol was op financieel vlak. De UMHK had in het jaar 1966 een winst van 546 351 775 Belgische frank.¹⁷⁸ Dit was aanzienlijk minder dan de winsten die het bedrijf had behaald in de jaren 50, zo bedroeg de winst in het jaar 1955 maar liefst 4 098 431 408 Belgische frank. De UM slaagde erin om ook zonder haar voormalige Congolese activa nog succesvol te blijven opereren. Volgens Benoit Verhaegen was het te danken aan haar macht op vlak van financieel kapitaal dat ervoor zorgde dat het bedrijf zich kon heruitvinden als financiële groep.¹⁷⁹ Bovendien legde de UM zich na de nationalisatie geen enkele geografische of sectoriële limiet op; ze richtte zich op de sectoren waar de hoogste winsten kunnen behaald worden. Haar strategie zorgde ervoor dat de UM hoge winsten verkreeg uit haar investeringen zonder zelf veel risico te lopen.¹⁸⁰ In het jaar 1975 behaalde dit bedrijf een winst van 981 miljoen Belgische frank en dit via hun activiteiten in België, Canada, Mexico etc. Het verhaal van de Gécamines (tot 1973 gekend als GECOMIN),

nam echter een andere wending dan die van de UM. Het Congolees bedrijf behaalde aanzienlijke winsten zolang de prijzen van koper wereldwijd bleven stijgen. Ter illustratie: in 1973 bedroeg de winst van het bedrijf 81,3 miljoen Zaires.¹⁸¹ In 1974 echter, daalden de prijzen van koper waardoor de financiële situatie van de Gécamines drastisch achteruitging. Op langere termijn bleek de Gécamines dus beduidend minder succesvol dan de UM. De slechte resultaten van het Congolees bedrijf droegen eveneens bij tot de algemene inzinking van de economie.¹⁸² Uit de cijfers blijkt dus dat de UM erin slaagde na het verlies van haar Congolese activa, zichzelf heruit te vinden en succesvol te blijven. Dit staat in scherp contrast met de resultaten van de Gécamines, dat na 1974 te kampen kreeg met een financiële terugslag. Wat betreft financiële resultaten bleek dus dat de nationalisatie op lange termijn niet bijzonder succesvol was.

VII. Conclusie

De nationalisatie van de desbetreffende activa van de UMHK in 1967 was een gebeurtenis van groot belang. Het beëindigde de aanwezigheid in Congo van de UMHK, het grootste koloniale bedrijf. Het bedrijf bleef echter toch op indirecte manier verbonden met Congo, voornamelijk via het technisch samenwerkingsakkoord. De onteigening eindigde dus finaal in een nieuw onevenwicht tussen Congolese en buitenlandse belangen. Wanneer men enkel en alleen zou kijken naar het officiële archiefmateriaal, zou men kunnen concluderen dat deze nationalisatie in de praktijk niet veel voorstelde, de UMHK heeft namelijk een groot deel van haar wensen in vervulling zien gaan waar de Congolese staat op veel vlakken heeft moeten inbinden. Dit doet echter geen afbreuk aan de waarde van de nationalisatie.

177. *Idem*, 44.

178. JEROEN LAPORTE, *Het bedrijfsmanagement van Union Minière du Haut-katanga*, 57.

179. BENOIT VERHAEGEN, « La Société Générale et l'Union Minière », 371.

180. *Idem*, 374.

181. 1 Zaire had de waarde van 100 Belgische frank.

182. WOLF RADMANN, "The nationalization of Zaire's copper", 46.

Ondanks het verloop van de onderhandelingen, had de Congolese staat laten zien dat hij ook ten opzichte van de rijke, kapitalistische landen zijn macht kon laten gelden. Meer nog, hij had een machtig buitenlands bedrijf, dat al decennialang een grote rol speelde in de Congolese politieke processen, op de knieën gekregen. Het belang van deze nationalisatie en de onderhandelingen die erop volgden moet dan ook voornamelijk gezien worden op politiek-symbolisch vlak. Het was een manier om als ex-gekoloniseerd land zijn onafhankelijkheid te benadrukken zonder dat alle banden met het voormalige moederland werden verbroken. Het toont eveneens het belang aan dat ex-kolonies hechtten aan het concept 'soevereiniteit'. Voor Mobutu en de Congolese regering was de nationalisatie een manier om te tonen aan de inwoners van Congo dat het land nu echt aan hen toebehoorde en dat de dagen van Belgische dominantie voorbij waren. Het ging dus voornamelijk om het herstel van de Congolese waardigheid. Op zijn beurt was het een belangrijk moment voor België omdat de regering nu inzag dat het niet meer mogelijk was om Congo geheel te controleren. De verderzetting van koloniale praktijken onder het mom van hulp en vriendschap, werd door de nationalisatie deels onmogelijk gemaakt. In die zin was het dus zeer duidelijk een breukmoment, ook al veranderde er in de praktijk weinig aan de concrete werking van het bedrijf. Het samenwerkingsakkoord maakte namelijk duidelijk dat formele en informele economische soevereiniteit niet per se parallel liepen.

De nationalisatie vond eveneens plaats in een tijdperk dat gekenmerkt werd door spanningen tussen ex-metropolen en -kolonies. Ook tussen België en zijn voormalige kolonie was er sprake van een postkoloniale machtsstrijd die werd uitgevochten via dit nationalisatieproces. Deze had namelijk niet enkel de UMHK als inzet, maar de gehele economische controle over Congo. Daarbij komt dat die economische controle ook grotendeels samenhang met politieke controle, iets waar de Belgen ook na de Congolese onafhankelijkheid niet zomaar afscheid van wilden nemen. De nationalisering was het instrument om economische soeverei-

niteit te bekomen, volgend op de politieke. De analyse van de nationalisering toont aan dat het noodzakelijk is om ook niet alleen het politieke circuit te analyseren, maar te kijken naar concrete oorzaken en gevolgen, technische en bedrijfsmatige facetten. Deze elementen zijn bepalend in het welslagen van de nationalisering, en uiteindelijk van economische soevereiniteit. Net als politieke onafhankelijkheid bleek economische onafhankelijkheid een ambitieus project dat in de realiteit op een aantal beperkingen aanliep, beperkingen die juist diep ingebed zaten in het koloniaal systeem.

Het onderzoek dat hier werd gevoerd draagt daarom niet enkel bij tot een beter begrip van de nationalisatie en de Belgo-Congolese relaties, het draagt eveneens bij tot de bredere geschiedenis van postkoloniale economische relaties tussen ex-kolonies en ex-metropolen. De waarde van dit onderzoek ligt in de details van de onderhandelingen waarop het focus, in tegenstelling tot eerdere werken die de nationalisatie eerder via een algemeen kader benaderen. Het toont aan hoe de relatie tussen buitenlandse bedrijven in handen van de voormalige kolonisator en de landen waarin zij actief waren, steeds bijzonder gelaagd was. Deze bedrijven waren namelijk in vele gevallen niet enkel bedrijven. Ze waren eveneens een baken van de voormalige koloniserende macht en gebruikten veelal hun economische invloed om een deel van de politieke touwtjes in handen te kunnen houden. Buitenlandse bedrijven waren voor vele voormalige kolonies echter hun garantie op enige vorm van een stabiele economie. Maar dit is ook het verhaal van een Belgische multinational in de jaren 60, een bedrijf dat haar aanwezigheid in het buitenland had opgebouwd via koloniale machtsverhoudingen en dat op het vlak van mijnbouw grote expertise bezat, wat belichaamd werd door de meer dan duizend expats die nog steeds in Katanga verbleven. De geschiedenis van het Belgische bedrijfsleven op internationaal vlak kan moeilijk rond dit koloniale verhaal heen. Het bewijst dus ook dat bedrijven reeds in de jaren 60 over een aanzienlijke macht beschikten. Meer dan eens werd de klassieke machtsrelatie tussen staat en bedrijf

omgedraaid. Dit verklaart dan ook het belang dat aan bepaalde nationalisaties werd gehecht; het was een manier om machtsrelaties op zijn kop te zetten zonder uitsluitend op het politieke aspect

te focussen. Dit toont aan dat het nodig is de economische geschiedenis van Congo, en andere postkoloniale landen, na 1960 serieuzer te nemen door ook hier onderzoek naar te voeren.

Maite Van den Borre is historica, afgestudeerd in 2021 aan de Universiteit Gent. Haar onderzoek richt zich op mijnbouw, bedrijfsgeschiedenis en postkoloniale economische soevereiniteit. Dit artikel is gebaseerd op haar masterproef De nationalisatie van de Union Minière du Haut-Katanga : een breukmoment in de Belgo-Congolese relaties ?

LIJST VAN AFKORTINGEN

CILACC	Centre International de Lutte Active Contre le Communisme
CK	Compagnie du Katanga
CSK	Comité Spécial du Katanga
DRC	Democratische Republiek Congo
FORAKY	Société Anonyme Belge de Forage et de Fonçage
GECOMIN	Générale Congolaise des Minerais
Gécamines	Générale des Carrières et des Mines
SGB	Société Générale de Belgique
SGM	Société Générale des Minerais
TCL	Tanganyika Concessions Limited
UM	Union Minière
UMHK	Union Minière du Haut-Katanga
VS	Verenigde Staten